هەڵسەنگاندنێکی زانستییانە بۆ فکر و فەلسەفەی کارل مارکس

پرۆفیسۆر. د. ئارمین پفاڵ تروگبەر*

لە ئەڵمانییەوە: ئەردەڵان عەبدوڵڵا

کارل مارکس یەکێکە لەو فەیلەسوفانەی ماوەی سەدە و نیوێک دەبێت جیهانی بەخۆیەوە خەریک کردووە، تارمایی ئەم فەیلەسوفە گەیشتۆتە کوردستانیش. بەداخەوە لای خۆمان دوو بۆچوون لەبارەی مارکسەوە هەیە، یەکێکیان وەکو شەخسێکی تەریقەت سەیری مارکس دەکات و دەروێش ئاسا دوای کەوتووە. ڕەوتێکی تریش بە بێ ئەوەی یەک وشەی مارکسی خوێندبێتەوە، دژایەتی دەکات و بە شەیتان و کافر و مولحیدی دادەنێت. هەربۆیە پێم باشبوو وتاری ئەم پرۆفیسۆرە ئەڵمانییە بکەم بە کوردی، کە هەڵسەنگاندنێکی زانستیی و بێلایەنانەی بۆ فکر و فەلسەفەی مارکس کردووە. بەو هیوایەی خوێنەری کورد دیدگایەکی نوێی لەبارەی ئەم فەیلەسوفە ناسراوەی جیهانەوە هەبێت.

مارکسیزم لە نێوان ئایدیۆلۆژیا و زانستدا

لە ڕاپرسییەکی کەناڵی BBC بەریتانیدا کە لە ساڵی 2005 دا کرا، لەبارەی گەورەترین فەیلەسوفی جیهان لە مێژوودا، کارل مارکس پلەی یەکەمی هێنابوو لە لیستی 100 فەیلەسوفی جیهان و ڕێژەی 28٪ ی دەنگی دەنگدەرانی ئەو ڕاپرسییەی بردبەوە. ئەمە لە کاتێکدایە کە دنیابینی و تێڕوانین و بنەمای سەرەکی بیرکردنەوەی مارکس، چ لە ڕووی فۆرم و چ لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، گوزارشت لە سیستەمێکی دیکتاتۆریانە دەکات.

لە ڕاپرسییەکی کەناڵی BBC بەریتانیادا کە لەسەر سایتەکەی خۆیان لە بینەرانی پرسیبوو، لەبارەی ئەوەی کە گەورەترین فەیلەسوفی جیهان لە مێژوودا کێیە؟ بۆ ئەم مەبەستەش لیستێکی 100 کەسیان ئامادەکردبوو.

کارل مارکس ڕێژەی 28٪ی دەنگەکانی بینەرانی کەناڵەکەی بەدەستهێنابوو، بەم شێوەیش پلەی یەکەمی لیستەکەی بەرکەوتبوو. ئەم ڕاپرسییە لە ساڵی 2005 دا سازکرابوو.

هەر لەهەمان ساڵدا گۆڤاری Der Spiegel دەرشپیگلی ئەڵمانیاش لە ژمارەیەکی تایبەتیدا لەژێر ناونیشانی «دێوەزمەکە دەگەڕێتەوە، دەسەڵاتی نوێی چەپەکان» راپۆرتێکی بڵاوکردەوە، ئەو راپۆرتە لەو ساڵەدا زۆرترین فرۆشی هەبوو. بەواتایەکی تر مارکس جارێکی تر دێتەوە مەیدان، ئەمەش بەهەرحاڵ تەنها لە رێگەی رەوتە سیاسییە چەپەکانەوە دەبێت. ئەمەش دوو وێنەی دژبەیەکمان لەیەک کاتدا پێ پیشان دەدات:

لەلایەکەوە فەلسەفەی مارکسیزم وەکو زانستێکی کۆمەڵناسی کلاسیک دەردەکەوێت، کە بنەما سەرەکییەکان و تێڕوانییەنەکانی خۆی بۆ شیکردنەوە و پێشکەوتنی مێژوو، هەروەها بنەما سەرەکییەکانی سیستمی کەپیتاڵیزم خەریک دەکات.

لە لایەکی ترەوە مارکسیزم وەکو بەرهەمێک دەردەکەوێت کە بریتییە لە ئایدیۆلۆژیایەکی بەرز، ئەم ئایدیۆلۆژییەی دەبێتە بەرنامەییەکی رۆحی بۆ بزووتنەوە چەپە رادیکاڵەکان و سیستەمە کۆمۆنیستییە دیکتاتۆرییەکان.

ئەم وتارەی بەردەستان، هەوڵ دەدات شیکردنەوەییەکی ورد بۆ بنەما سەرەکییەکانی ئەم فکرە بکات، لە هەمانکاتیشدا ئەو رەخنانە بخاتەڕوو کە لە توانا رادیکاڵییە سیاسییەکانی ئەم فکرە دەگیرێت.

کێشە میتۆدییەکانی تێڕوانین و شیکردنەوەکانی مارکس

لێرەدا لە رووی میتۆدەوە، رووبەڕووی چەند کێشەیەک دەبینەوە، کە ئەمەش وامان لێدەکات دوو کارەکتەری دژ بەیەک و جیاواز لە کارو بەرهەمەکانی کارل مارکس و فریدریک ئەنگڵس ببینین و هەستی پێ بکەین.

لەو چل بەرگەی کە بە ناوی «کۆبەرهەمی مارکس و ئەنگڵس» هەن، لەو دەستنووسانەدا بەهیچ شێوەیەک یەک رێچکەی پێشکەوتن و تیۆرییەکی سیاسی تۆکمە و بەرنامە بۆ داڕێژراو نابینین. هەروەها لەو بەرهەمانەدا هیچ رێگەیەکی رێک و دروست دیار نییە، کە مرۆڤایەتی بەرەو سیستمی سۆشیالیستی بەرێت یان بەرەو کۆمەڵگەیەکی بێ چینی کۆمەڵایەتیی و یەکسانمان بەرێت. بگرە ئەوان ئەمەیان بە شێوەیەکی لابەلاو لە چوارچێوەیەکی گشتیدا باسی ئەو بابەتانەیان کردووە. هەرئەمەش ئەو راستییەمان بۆ دەردەخات، کە بۆچی بۆچوونە سیاسییەکانی مارکس و ئەنگڵس دوو وێنەی دژبەیەکی تێدا بەدیدەکرێت.

هەربۆیە دەبینین فەیلەسوفەکی هومانیستی وەکو ئەریک فرۆم پشت بە دەستنووسەکانی ئەوان دەبەستێت، لەهەمان کاتیشدا دیکتاتۆرەکی وەکو جۆزێف ستالین-یش، بەهەمان شێوە پشت بە دەستنووسەکانی مارکس و ئەنگڵس دەبەستێت. هەروەها لەیەک کاتدا ڕەوتە سۆسیال دیموکراتخوازەکان و کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکانیش، پشت بە دەستنووسەکانی ئەو دووانە دەبەستن.

ڕەخنە لە فەلسەفەی ئایدیالیزم و پیشاندانی وەکو دنیابینییەکی ناواقعی

خاڵی بنەڕەتی بۆ گەڕانکاری فکری بۆ سۆشیالیزم لەلای ئەنگڵس دەگەڕێتەوە بۆ خراپی ژیانی چینی کرێکاران لە بەریتانیا، ئەگەرچی بۆ مارکس دەگەڕێتەوە بۆ ڕەخنەگرتن لە دنیابینی و فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەوکاتە، کە لەلایەن فەیلەسوفی ئەڵمانیا «جۆرج ڤیلیەم هیگڵ، داڕێژرابوو.

ئەمان پێیان وابوو کە گەشەسەندن و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتیی و مێژووی مرۆڤایەتی، بەم فکرەیەوە بەستراوەتەوە.

لەمبارەیەوە مارکس و ئەنگڵس دەڵێن:

«ڕێک بە پێچەوانەی فەلسەفەی ئەڵمانییەوە، کە لە ئاسمانەوە بەسەر زەوی دەکەوێتە خوارەوە، ئەوا لێرە بەپێچەوانەوە لە سەر زەوییەوە بۆ ئاسمان بەرز دەبێتەوە. ئیتر چیتر خۆمان بەوەوە خەریک ناکەین، کە خەڵکی دەبێت چی بڵێن، یان چۆن خەیاڵ بکەن، یان لەبارەی جۆری قسەکردن و خەیاڵکردن و تەفکرین و خۆنیشاندانی خەڵکییەوە قسە ناکەین، بەڵکو هەوڵ دەدەین بەرەو مرۆڤەکی ڕاستەقینە و کامڵ بڕۆیین، لێرە بەدواوە لەبارەی توانا و چالاکییە ڕاستەقینەکانی مرۆڤ دەدوێین و هەروەها لەبارەی پرۆسەی ژیانی ڕاستەقینە و گەشەسەندنی ئایدیۆلۆژیا و کاردانەوەی ئەم پرۆسەی ژیانە ڕاستەقینەیە، قسە دەکەین. (MEW Bd. 3, S. 26f).

فکری دیالێکتیک وەکو پڕەنسیپ و میتۆدەکی فەلسەفی

خاڵێکی ڕۆحی تر کە لە میتۆدی فەلسەفەی هیگڵی لەلایەن مارکس و ئەنگڵسەوە بە تیۆرییەکانیان بەکارهێنرا، پڕەنسیپی دیالێکتیکییە. لە ئەمیش وەکو زۆرێک لە تێڕوانییەکانی تریان، تەفسیری جیاواز لە خۆدەگرێت.

بە پێچەوانەی تەواوی ئەو هزرانەی کە بەربڵاون، جیهان لای ئەوان لە کۆمەڵێک شتی تەواوکراو و ئامادەکراو دروست نەبووە، هەروەها قۆناغەکانی گەشەسەندنی مێژوو، یەک لایەن و هێڵێکی راست و تەریب نییە، بگرە جیهان زیاتر لە پرۆسەیەکی ورد و ئاڵۆز و تێکەڵاو دروست بووە.

دیالەکتیک لەم تێڕوانییە تایبەتییەوە» مەبەستی تێڕوانی مارکسییە.و.ک» دەبێتە زانستێکی گشتی بۆ شیکردنەوەی جووڵە، هەروەها دەشبێتە یاسایەکی بنەڕەتی بۆ گەشەسەندنی سروشت و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیی و فکر. لێرە بەدواوە دژەکان بە بەردەوامی بەریەک دەکەون، کە دەبێت لە کۆتاییدا لە یەک ئاوێتەی بەرزدا تێکەڵ ببنەوە.

بەپێی تێڕوانینی هیگڵ بێت، هەر تێزێک بەدوای خۆیدا ئەنتی ـ تێزیک دەهێنێت، ئاوێتەبوونی ئەم دووانەش سەنتێزێک پێکدێنێت، هەربۆیە سەرلەنوێ تێزێک و ئەنتی تێزێک ئەنجامەکەی دیسانەوە سەنتێزێکی نوێیە، ئەمەش پرۆسەیەکی(پێشڤەچوون) و خۆنوێکردنەوەی بەردەوامە.

ناونانی ماتریالیزم وەکو فەلسەفەیەکی ئەڵتەرناتیڤ

رەخنەکانی مارکس و ئەنگڵس لە ئایدیالیزم، ماتریالیزمیش دەگرێتەوە، چونکە ئەوان پێیان وایە، هزرەکان «تەفکرین» دیاردەیەکی سەربەخۆ نین لە عەقڵ «ئاوەز»، بگرە گوزارشت لە رەنگدانەوەی هەلومەرجە مادییەکانی دەوروبەری مرۆڤ دەکات.

بەلای ئەوانەوە ئایدیاڵ هیچ نییە جگە لەو شتانەی کە پێشتر لە مێشکی مرۆڤ دانراون، لە هەمانکاتیشدا بریتییە لە وەرگێڕانی هەلومەرجە مادییەکانی دەورو پشتی مرۆڤ»

پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان

لەلایەکی ترەوە مارکس و ئەنگڵس پێیان وایە، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان چ لە مێژوودا و چ لە ئێستا و داهاتووشدا، بە پلەی یەکەم گوزارشت لە گەشەسەندنی ئابووریی و تەکنەلۆژی دەکەن، بەم شێوەیەش هێزە بەرهەمهێنەرەکان «لێرەدا مەبەستیان چینی کرێکارە.و.ک» و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە بواری بەرهەمهێناندا، بە «پەیوەندییەکی بەرهەمهێنانی نوێ» دەبەسترێنەوە.

خودی مرۆڤ

دواتر خاڵێکی گرنگی تر کە دەبێتە بنەمای سەرەکی بیرکردنەوە و دونیابینی هەردووکیان بریتییە لەمەی خوارەوە :

ئەوە هۆشیاری مرۆڤەکان نییە، کە بوونیان دیاری دەکات، بگرە ئەوە بوونە کۆمەڵایەتییەکەیانە، کە هۆشیارییان دیاری دەکات. پاشتر ئەمەش کاریگەریی گەورەی دەبێت بە شێوازی بیرکردنەوەی مرۆڤەکان، شوێن و پێگەی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان لە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنان دیاری دەکات، لە کۆتایشدا رۆڵی سەرەکی دەبێت بۆ دیاریکردنی ئینتمای مرۆڤەکان کە سەر بە کام چینی کۆمەڵایەتیین.

جەنگی چینایەتی وەکو خاڵێکی رۆحی و دونیابینی ماتریالیزمی مێژوویی

بەم شێوەیەی سەرەوە مارکس و ئەنگڵس شیکردنەوەی خۆیان بۆ جووڵەی ئابووریی و سیاسیی لە مێژوودا دەکەن، کە لە دەرئەنجامی کۆتاییدا هەمووی لەسەر جەنگی نێوان چینەکان پێکدێت بۆ دیارییکردنی شوێنی خۆیان لە پرۆسەی بەرهەمهێنان.

مارکس و ئەنگڵس دەڵێن:

مێژووی هەموو کۆمەڵگەکانی مرۆڤایەتی، بریتییە لە مێژووی جەنگی چینایەتی، ئەو جەنگەی کە لە نێوان چینە جیاوازەکان دروستبووە، لە نێوان ئازاد و کۆیلە، دەرەبەگ و جووتیار، ئەرستۆکرات و خەڵکی ئاسایی، چەوساوە و چەوسێنەر، ئەمانە هەموو کاتێک لە دژی یەکتری وەستاونەتەوە و جەنگێکی بەردەوامیان هەبووە، هەموو کاتێکیش بە شۆڕشێک کۆتایی هاتووە، کە تەواوی کۆمەڵگەکەی گۆڕیووە و لە قۆناغێکەوە بردووەتی بۆ قۆناغێکی نوێ تر.

.MEW, Bd. 4, S. 46

پەیوەندیی نێوان ژێرخان و سەرخانی ئابووری لە کۆمەڵگەدا

لای مارکس و ئەنگڵس کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەو شێوەیەیە، کە «ژێرخانی ئابووری» واتە پەیوەندییە ئابوورییەکان و ستراکچەرەکانی ئابووریی، دەبنە هۆی دروستبوونی «سەرخانێکی ئابووری»، کە ئەوەش بریتییە لە « کەلتور، مۆڕاڵ، سیاسەت و ئایین».

جیهان لای ئەوان بەمشێوەیە ئاسان دەکرێتەوە و پێیان وایە، کە مرۆڤ

لەپێش هەموو شتێکدا دەبێت بیر لە خواردن و خواردنەوە و خانو و جلوبەرگ بکاتەوە، ئینجا دواتر بیر لە سیاسەت و هونەر و ئایین بکەنەوە.

بەمشێوەیە مارکس و ئەنگەلس پێیانوایە کە «بەرهەمهێنان» ماتریاڵییەکی سەرەکیی و کرۆکییە بۆ ژیانی مرۆڤەکان، هەر لە ڕێگەی ئەمیشەوە قۆناغی گەشەسەندنی کۆمەڵگەیەک دیاری دەکات، کە ئەمیش شێوازو جۆری دەسەڵاتی سیاسی و یاسایی و هونەر و ئایینی کۆمەڵگەکانی مرۆڤایەتی دیاری دەکات یان دروست دەکات. ئەمەش تەزی «ژێرخانی ئابووری، سەرخانی ئابووری» دیاری دەکات». ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەو قەناعەتەی، کە هەر گۆڕانکارییەکی ئابووری، گۆڕانکارییەکی سیاسی دەخوڵقێنێت.

بە واتایەکی تر : هەر گۆڕانکارییەک کە لە بنەما سەرەکییەکانی «ستراکچەر» ئابووری دروست ببێت، ئەوا بە تەواوەتی سەرخانی ئابووریی کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتیش دەگۆڕێت و هەلومەرجێکی نوێ دەهێنێتە ئاراوە.

چینی کەپیتالیزم و پرۆلیتاریا لە دیدی مارکس و ئەنگلسەوە

هەربەمشێوەیە مارکس و ئەنگلس پێیان وایە کە سیستمی سەرمایەداری لەسەر ئەو بنەمایە دروستبووە، کە چینی کەپیتالیزم « یان زۆرجار بە بۆرجوازی ناویان دەبرێت» کە ئەمانە خۆیان بە خاوەنی هۆکانی بەرهەمهێنان دەزانن، لەبەرامبەردا چینی کرێکاران» زۆرجار بە پرۆلیتاریا ناویان دەبرێت» کە ئەمانەش وەکو چینێکی سەربەخۆ لە دژی ئەوان دەوەستنەوە. بە مارکس و ئەنگلس، ئەم دوو چینە هەریەکەیان خاوەنی بەرژەوەندیی کۆمەڵایەتیی جیاوازن. چینی بۆرجوازی هەمووکارو چالاکییەکانی بۆ ئەوەیە کە زۆرترین سوودی لەسەر حسابی کرێکاران دەستبکەوێت، ئەوی تریشیان « واتە چینی کرێکاران» دەیەوێت کرێی کارەکەی زیاتر بکات لەسەر حسابی خاوەن کارەکان.

چاوەڕوانکردنی لەناوچوونی سیستمی کەپیتالیزمی وەکو زەروورەتێکی مێژوویی

بە مارکس و ئەنگلس بەهای شمەکێک بەوە دەپێورێت، کە ئایا تاچەندە هێزی کاری مرۆیی تێدا بەکارهاتووە» ئەمەش پێی دەڵێن یاسای دیاریکردنی بەهای شمەک، و.ک». هەرئەمەش وادەکات کە لە سیستمی سەرمایەداریدا، زیاد لە پێداویستی مرۆڤەکان، شمەک بەرهەم

بهێنرێت. ئەمەش پێی دەڵێن «زێدەبایی». لەرێشەوە کاپیتالیستەکان دەیانەوێت بەرهەم زیاد بکەن، ئەوەش لەسەر حسابی هێزی کاری کرێکاران. بۆ مارکس و ئەنگلسیش «زێدەبایی» دەبێتە خاڵی جەوهەری سیستمی سەرمایەداری، هەرئەمەش ڕێگەخۆش دەکات، بۆ ئەوەی سەرمایەدارەکان، قازانجی زیاتر کۆبکەنەوە.

بەڵام چەندە شمەکی بەرهەمهێنراو زیاتریش بێت، دەبێتە هۆی دروستبوونی بازنەیەکی کێشەدار» گرفتدار» بۆ ئەم سیستمە، چونکە ئەم شمەکە زۆرانە دەمێننەوە کڕیاریان» موشتەریان» نییە، هەرئەمەش وادەکات کە لەناو هەناوی سیستمی کەپیتالیزمیدا، تووشی تەنگژەی ئابووری بێتەوە. لەئەنجامی ئەم تەنگژە ئابووریەشەوە، بەشێکی زۆری کۆمپانیا بچووک و ناوەنجییەکان، ڕووبەڕووی مایەپووچی و نەمان دەبنەوە، دواتر کۆمپانیا گەورەکان قووتیان دەدەن، کە ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی کۆمپانیای زەبەلاح و سەنتراڵبوونی کەپیتاڵ «سەرمایە»ی لێ دروست دەبێت.

تەنگژەکانی سیستمی کەپیتالیزمی و هەنگاونان بەرەو سیستمی سۆشیالیستی

بە بڕوای مارکس و ئەنگلس ئەم تەنگژە ئابوورییەی کە دروست دەبێت، دەبێتە هۆی ئەوەی کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگە ببێتە چینی کرێکار، کە ئەوان دەستەواژەی» پرۆلیتاریالیزەکردنی کۆمەڵگەی بۆ دادەنێن» هەرئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئاستی هەژاری لەناو کۆمەڵگەدا زۆرتر بێت، چینی کرێکاریش هەژارتر و چەوساوەتر بێت، بەڵام لە لایەکی تریشەوە بەهای مەعنەوی ئەم چینە کۆمەڵایەتییە لەناو کۆمەڵگەدا زیاتر دەبێت.

لەمبارەیەوە مارکس دەڵێت:

«بەردەوامبوونی ئەم ڕەوشە وا دەکات، کە ڕێژەی هەژاری لەناو کۆمەڵگەدا زۆرتر بێت، هەژاریی و برسێتیی و چەوسانەوە و کۆیلایەتیش زۆرتر بێت، لەهەمانکاتیشدا فشارەکان زۆرتر دەبن، هەروەها بەهۆی میکانیزمی پرۆسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییەوە، بەشێوەیەکی خۆرسکی، چینی کرێکاران ڕێکدەخرێن و یەکدەگرن. لەلایەکی تریشەوە مۆنۆپۆلکردنی سەرمایە. دەبێتە مۆدێلیک و شێوازێکی پرۆسەی بەرهەمهێنان و گەشەسەندنی سەرمایەداری. سەنتراڵیکردنی هۆکانی بەرهەمهێنان و بەکۆمەڵایەتیکردنی چینی کرێکاران، بەرەو خاڵێک دەڕۆن، کە چیتر بازنەی سەرمایەداری بەرگەی ناگرێت و ئیتر لەرێوە

ڕەوشێکە دەتەقێتەوە. بەمشێوەیەش کاتژمێرەکانی تەمەنی کەپیتالیزم و بۆرجوازییە کەمدەبێتەوەو لەناودەچێت. پاشانیش بە لەناوچوونی سیستمی کەپیتالیزم، کۆمەڵگە بەرەو قۆناغێکی نوێ هەنگاو دەنێت، کە ئەویش سۆشیالیزمە.» (MEW, Bd. 23, S. 790f).

ڕێگەی شۆڕش لە سۆشیالیزمەوە بۆ کۆمۆنیزم

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە گەشەسەندنی ئابووری کەپیتالیزمی کە لەسەر ژیان و چەوسانەوە چینی پرۆلیتالیا دروست دەبێت و دواجاریش دروستبوونی تەنگژەی گەورەی ئابووری لێدەکەوێتەوە، کە ئەویش کەپیتالیزم دەخاتە بازنەیەکی داخراو جەهەنەمییەوە کە «بەدەستی خۆی، گۆڕ بۆ خۆی هەڵدەکەنێت»

لەپاش گەشەسەندنی کێشە ئابووریی و سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان و گەیشتنیان بە لوتکە، تەقینەوە ڕوودەدارو شۆڕش دروست دەبێت، ئەم شۆڕشە لەلایەن چینی کرێکارانەوە دەبێت و کۆتایی بە سیستمی بۆرجوازی دەهێنێت و دەسەڵات دەگرێتە دەست. ئەم شۆڕشە زەروورەتی دروستبونی» دیکتاتۆری پرۆلیتاریا» دەهێنێتە کایەوە. ئەم دیکتاتۆرییەش کار دەکات بۆئەوەی هەمووجۆرە چینایەتییەک نەهێڵێت و کۆمەڵگەیەکی یەکسان و بێ چینی کۆمەڵایەتی دروست بکات.

لەپاش گەشەسەندنی ئەم قۆناغە، مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، لەپاش نەمانی سیستمی کەپیتالیزمەوە، هەنگاو دەنرێت بۆئەوەی کۆمەڵگە بەرەو قۆناغی سۆشیالیزم ببرێت و لە کۆتایشدا سیستمی کۆمۆنیستی دروست بکرێت کە دوایین قۆناغی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی پێکدەهێنێت.

دواتریش دەڵێن:

لەکاتی گەشەسەندنی ئەم جووڵە مێژووییەدا، دەبێت « دەوڵەت» بکرێتە ئامرازێک بۆ جێبەجێکردنی سیستمی سۆشیالیزم و دەبێت دەوڵەت بمێنێت، بەڵام کاتێک کۆمەڵگە دەگاتە قۆناغی کۆمۆنیزم، ئیتر ئەوکاتە چیتر کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی پێویستی بە بوونی دەوڵەت نامێنێت و لەناودەچێت. « (MEW, Bd. 28, S. 508).

وێنەی کۆمەڵگەی بێ چینایەتی بە بێ نامۆ بوونی مرۆڤ

لە کۆتاییدا و کاتێک گەیشتن بە دوایین قۆناغ و ئامانج و تەواوبوونی ئەم پرۆسەی گەشەسەندنە مێژووییە، خۆی لە کۆمەڵگەی بێ چینایەتی دەبینێتەوە، مارکس و ئەنگلس هیچ وێنەیەکی ڕوونیان

لەمبارەیەوە پێشکەش نەکردووە. بەشێوەیەکی گشتی لای ئەوان ئەوەی گرنگە، نەمانی جیاوازی چینایەتی و چیتر هۆکانی بەرهەمهێنانیش لەژێر دەستی چینێک نەبێت و نەکرێتە موڵکی شەخسی هیچ کەسێک. بەشێوەیەکی روون لەمبارەیەوە باس لە بوونی جۆرێک لە بەگشتییکردنی کارگە و کۆمپانیاکان دەکرێت، لەمبارەیەوە باس لە چەمکی « دروستکردنی کۆمەڵگەیەک دەکەن کە هۆکانی بەرهەمهێنان بکرێتە موڵکی دەستەجەمعی یان گشتی «

لەرێشەوە جۆرە « ئەنجومەنێکی ئازادی بەرهەمهێنان» دروست دەبێت، کە هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە پێکەوە کاردەکەن لەژێرناونیشانی « هەرکەسێک بە پێی توانای خۆی، هەرکەسێک بە پێی پێداویستی خۆی کار بکات.» ئەمەش دەبێتە یاسایەکی بنەڕەتی کارکردن لە ناو کۆمەڵگەدا.

لەم نێوەندەشدا ئیتر کۆتایی بە نەخۆشی «بێگانەبوونی خود یان نامۆبوون» لای مرۆڤەکان نامێنێت، ئەمەش بەتایبەتی لەپاش نەمانی سیستمی دابەشکردنی کار و نەمانی سیستمی موڵکداری کەپیتالیزمییەوە. ئیتر لەرێوە مرۆڤەکان جارێکی تر دەتوانن بوون و خودی خۆیان بۆ بگەرێنرێتەوە، هەروەک مارکس و ئەنگلس دەڵێن.

رەخنە لە توانا توندڕەوییەکانی بیری مارکسیزم

لەپاش ئەوەی لەسەرەوە بەشێوەیەکی گشتی دونیابینی و هزرەکانی مارکسیزممان خستە روو، ئێستا دەبێت چەند رەخنەیەکیش فۆرموولە بکەین و بخەینە روو. دیارە لێرەدا ئەمە دونیابینی و تیۆریەکانی مارکس لەرووی زانستی بوون و راستی بوونەوە ناخەینە پرسیارەوە، بگرە باس لەو توانا توندڕەوییانە دەکەین، کە ئەم تیۆریە سیاسییە لەگەڵ خۆیدا هەڵیگرتووە.

هەروەها لەلایەکی ترەوە رەخنەشمان هەیە لەو پرۆگنۆسانەی کە مارکس لەبارەی گەشەسەندنی کەپیتالیزمەوە کردوویەتی، کە تا ڕادەیەکی تەواو راست دەرنەچووە، کە ئەمەش توانا و تێڕامانەکانی مارکس وەکو پسپۆرێکی ئابووری دەخاتە جێگەی پرسیارەوە، بەڵام لەهەمووشی گرنگتر ئەوەیە، هەموو تیۆری و دونیابینییەکانی مارکس بۆ کۆمەڵگە، دوورن لە هەموو یاساو رێساکانی سیستمی دیموکراسی و کۆمەڵگەیەکی کراوەو پلورالیزمەوە، بگرە بەپێچەوانەوە تەواوی ئەسپێکت و دونیابینینەکانی مارکس، بەرەو دروسبوونی سیسیتمێکی دیکتاتۆریی و توندڕەوانە هەنگاو دەنێن.

هەرچەندە ئەمە پەیوەندیمان بە کەسایەتی شەخسی مارکسەوە نییە،

بەڵام ئەوەی ئاشکرایە، کە مارکس خاوەنی کەسایەتییەکی لووتبەرز و زۆر باوەڕی بەخۆی بووەو هیچ کەسێکی تۆلێرانس نەبووەو باوەڕی بە ڕەخنەگرتن لە تیۆرییەکانی نەبووە. هەروەها لە ناو بازنەیەکی سیاسیی داخراودا بووەو کەسایەتییەکی « ئۆتۆریتەتی، ملهوڕ» ی هەبووە. بەڵام ئەمانە سیمای کەسایەتیی مارکس بووە، لەو باوەڕەدام هیچ پەیوەندییەکی بە دونیابینی و تیۆرییەکانییەوە نییە و شتێکی زەروریش نییە.

بەکارهێنانی تیۆری دیالەکتیکی بە بڕیاردانی نابەجێ و توندڕەوانە

مارکسیزم تێروانینێکی دیالێکتیکانەی داهێناوەو پێی وایە، کە گۆشەسەندن و جووڵەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، لە ئەنجامی جەنگ و ململانەی بەردەوامی لایەنە ناکۆکەکانی ناو کۆمەڵگە دروست دەبێت.

گەر کەسێک بیەوێت سوود لەم مەعریفەیە وەربگرێت و شرۆڤە و ئەنالیستی جیاوازی دەستبکەوێت، ئەوا دەبێت ناوەڕۆکی تەزی دیالێکتیک باشتر تێبگات و گۆشەی زیاتر بەو تەزە بدات. بەپێچەوانەی ئەمەوە، ئەوا کار دەکات بەئەوەی شەرعیەت بدات بە تێڕوانینی نابەجێ و دژبەیەکەکان. ئەمەش بەئاشکرا مارکس لە نامەیەکیدا بۆ ئەنگلس دەیخاتە روو، کاتێک دەڵێت:

پێدەچێت هەندێکجار من هەست بە ئیحراج بوون بکەم، چونکە زۆرجار هانا بۆ دیالێکتیک دەبەم، بەڵام ئاسایە من تێڕوانینەکانی خۆم واداڕێژم، کە زۆرجاریش پێدەچێت لە حاڵەتی دژبەیەکیشدا بن، بەڵام هەرخۆم لەسەر هەق دەزانم. (MEW, Bd. 29, S. 160f).

لێرەدا مەسەلەکە پەیوەندی بەهەڵسەنگاندنی راست و دروستەوە نییە بە جووڵە و گۆشەسەندنی کۆمەڵگەکان، بگرە زیاتر پەیوەندی بە پاساو هێناوەوە هەیە بۆ تێڕوانین و پێشهاتی ناڕاست و ناتەندروست. هەرئەمەش وایکرد، کە دیکتاتۆرییە کۆمۆنیستەکان کەپاشتر دروست بوون، تیۆری دیالێکتیک بکەنە ئامرازێک بۆ شەرعیەت دان بە دەسەڵاتی خۆیان.

بەکارهێنانی مەعریفەی « سروشتی راستەقینەی» مرۆڤ

هەمیشە مارکس چ لە سەرەتای توێژینەوە فکرییەکانی یان دواتر کاتێک کە خۆی بەلێکۆڵینەوەی وردی سیستمی ئابووری خەریک کردبوو، هەمیشە باسی لە ئازادبوونی مرۆڤ دەکرد و هەمیشە داوای دەکرد، پێویستە مرۆڤ بگەڕێتەوە بۆ « سروشتی راستەقینەی خۆی». هەروەها هەرخۆشی

بوو کە چەمکی «نامەبوونی مرۆڤ» ی بەکارهێناو داتاشی، بەپێچەوانەشەوە، مارکس هیچ مەعریفەیەکی راستەقینەی لەبارەی دەستەواژەی «جەوهەری مرۆڤ» ەوە نەوتووە، بەتایبەتی لەو کارە زەرانەی پاشتریدا، مارکس هیچ زانیارییەکی ووردی لەبارەی ئەم دەستەواژەی «سروشتی هەقیقی» مرۆڤەوە نەخستەتە روو.

ئەو خۆی بە خاوەنی ئەم مەعریفەیە دەزانێت و بە خۆی مۆنۆپۆڵیکردووە، لەکاتێکدا هیچ تێڕوانینێکی وردو هەڵسەنگاندنێکی هەمەلایەن و دروستی بە ئەم دەستەواژەیە نەکردووە. لەڕەشەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامە کۆتاییەی، کە تەنها چەند ئامانج و تێڕوانینێکی سیاسییانە، گوزارشت لە چەمکی «سروشتی راستەقینەی مرۆڤ» دەکەن. نەبوونی زانیاری تەواو دروست لەبارەی ئەم چەمکە مەعریفیەوە، وا دەکات کە نەیارانی مارکسیزم، وەکو هەڵگری ئایدۆلۆژیی لاواز سەیربکرێن و راوبنرێن و بچەوسێنرێنەوە.

دانانی دەسەڵاتێکی تاکڕەو دیکتاتۆر بۆ گواستنەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی ئازاد

ماوەی چەندین ساڵ بوو مارکس و ئەنگلس ئیداعای ئەوەیان دەکرد، کە ئەوان هەڵگری نەمانی دەسەڵاتی دەوڵەتیین، ئەویش لەرێگەی پرۆسەی گواستنەوەی کۆمەڵگەکان لە قۆناغی سۆشیالیزمەوە بۆ کۆمۆنیست. کەچی لەهەمانکاتدا، پێویستە بە دەستپێکی ئەم قۆناغە، دەوڵەتێکی تاکڕەو ئۆتۆریتەت و دیکتاتۆر دروست بکرێت، بەئەوەی کۆتایی بە چینی بۆرجوازی و کۆمەڵگەی کەپیتالیزمی بهێنێت. لەم قۆناغەشدا دەوڵەت دەبێتە، دەوڵەتێکی ئۆتۆریتەت و توندڕەو تۆقێنەر و سیستەم و دەسەڵاتێکی ناوەندی توند پەیڕەو دەکات.

ئەم رەخنەیەش هەرزوو لەلایەن ئەنارشیستە هاوڕێکانی، لە مارکس گیرا بەتایبەتی لە یەکێکی وەکو ”میشێل باکۆنین” چونکە ئەوان پێیان وابوو، کە مارکس کەسێکی تاکڕەو کۆمۆنیستێکی سەنتەرالیستە، واتە هەموو دەسەڵاتێک لە ناوەندێکدا کۆ دەکاتەوە کە خۆی بەسەریدا زاڵە، کە ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی حوکمێکی دیکتاتۆری و ستەمکار، کە دەیەوێت کۆمەڵگەیەکی یەکسان دروست بکات. هەربۆیە پاشتر مارکس ڕێکخراوی ”ئەنتەرناسیۆنالی کرێکارانی” کردە دەوڵەتێکی دیسیپلینی توند و تەواوی دەسەڵاتەکانی بە خۆی قۆرخ کرد. هەربۆیە زۆرێک لە دەوڵەتە کۆمۆنیستەکان کە پاشتر لەسەدەی بیستەمدا دروست بوون، ئەم رەخنەیەی ئانارشیستەکانی سەلماند، چونکە ئەوان” واتە دەوڵەتە کۆمۆنیستەکان” مارکسیان وەکو

پێخەمبەرێک سەیر دەکرد.

زانیاری تەواو لەبارەی چۆنێتی دروستکردنی دەوڵەتێکی دیکتاتۆریی و تۆقێنەر

لەناو کارەکانی مارکس و ئەنگلسدا لە زۆر شوێندا بە ئاشکرا و بەعەلەنی داوای دروستبوونی دەوڵەتێکی دیکتاتۆری و ستەمکارو تۆقێنەر دەکەن. بۆ نموونە لە شوێنێکدا دەڵێن:

پێویستە کرێکار، لە تەواوی کۆماری ئەڵمانیادا، داوای تەواوی دەسەڵاتەکان بکەن و دەسەڵاتێکی ناوەندی تۆکمە دروست بکەن. چیتریش نابێت خۆیان بەو قسەو دروشانەوە بخەڵەتێنن کە باس لە دیموکراسی و کۆمەڵگەی ئازاد و خۆبەڕێوەبردن و ئەمجۆرە شتانە دەکات. (MEW, Bd. 7, S. 252).

یان لە شوێنێکی تردا دەڵێن:

دەوڵەت تەنها دەزگایەکی کاتییە، کە مرۆڤ بەکاریدەهێنێت بۆ خەبات و خزمەتی شۆڕش دەکات، بۆ ئەوەی بەو پێیەی بێڕەحمییەوە، نەیارانی شۆڕش لەناوبەرێت. لەبەرئەوە ئەمە قسەی قۆڕە ئەوانەی کە باس لە دەوڵەتێکی ئازاد دەکەن. پرۆلیتاریا دەوڵەتی پێویستی نییە بۆ بەرژەوەندیی و ئامانجی ئازادی، بەڵکە بۆ لەناوبردنی نەیارانی. (MEW, Bd. 34, S. 129)

بەکورتی: لەکاتێکدا کە ئەوان باسیان لەوە دەکرد کە مەزهەبی ئەوان، مەزهەبێکی تاکو تەنیا و هەقیقییە، ئەوا دەبێت مرۆڤ چاوەڕوانی ئەم جۆرە دەرئەنجامە خراپانەشیان لێبکات و شتێکی ئاسایی بێت بەلامانەوە.

جێختکردنەوە لەسەر ئابووریی و فەرامۆشکردنی پلورالیزم

مارکس لە قۆناغی ناوەڕاستی تەمەنیدا، کاری جددی دەکرد بۆ توێژینەوەو لێکۆڵینەوە لەبارەی یاسا بنەڕەتییەکانی سیستمی سەرمایەداری. لەوکاتەوە جەختی تەواوەتی لەسەر ئابووری کردەوەو هەر لەو کاتەشەوە گەیشتە ئەوەی کە گرنگی مرۆڤ بە شوێنی لە پرۆسەی بەرهەمهێنانەوە بەستراوەتەوە، ئەمەش زیاتر بە پشت بەستن بە مۆدێل و تیۆری ” ژێرخان و سەرخانی ” ئابوورییەوە هەیە.

تەواوی بیرکردنەوەی بەپلەی یەکەم جەختی لە هەلوومەرجە ماتریالەکانی دەوروبەری مرۆڤ دەکردەوە. دیارە هەرلەوکاتەوە

تێڕوانین و پێشبینییەکانی مارکس هەڵە دەرچوون، چونکە گەر بەو بۆچوونانەی مارکس بوایە، دەبوایە کرێکاران بەرێژەیەکی زۆر و هەموومیان ببنە کۆمۆنیست و هەڵگری بیری کۆمۆنیستی بونایە و خۆیان لە ڕێکخراوە کۆمۆنیستەکاندا ئەرگانیزە بکردایە، بەڵام ئەمە وا دەرنەچوو.

مارکس هەڵگری ئەم تێڕوانینە بوو **"واتە کە کرێکاران دەبنە کۆمۆنیست.و.ک"** چ پێش و چ لەکاتی شۆڕشدا. لەم دیدگایەوە، پرۆلیتاریا کە زۆرینەی کۆمەڵگە پێکدەهێنێت، تەنها هەڵگری ناسنامەی کۆمەڵایەتی، بەڵام لەراستیدا ئەوان "واتە پرۆلیتاریا" تەنها هەڵگری ئەم ناسنامە و ئینتمایە نین، بگرە ئەوان ئینتمای ئەتنی و کولتوریی و سیاسی تایبەت بەخۆشیان هەیە. ئەم دیدگایەش رووبەرووی هەڵەیەکی گەورە بوەوە، چونکە مرۆڤ تەنها ئینتمایەکی ئابووریی نییە. هەروەها ئەم دیدگایە هەموو تێڕوانین و دیدگایەکی جیاواز بەخۆی ڕەت دەکاتەوە دژی کۆمەڵگەیەکی پلورالیزمە.

کەسایەتی تاک و ئینتمای کۆمەڵایەتی

ئەم دیدگا فکرییە پەیوەندییەکی توند و تۆکمەی بەوەوە هەیە، کە بۆچوونی پیشوەختی لەبارەی ئینتمای کۆمەڵایەتییەوە هەیە، کە جۆرە تەجانوسێکی بە هەژموونی سیاسی مرۆڤەکان و ناسنامەی سەرانی سیاسی وڵاتەوە هەیە. لەلایەکی ترەوە گەر باوەڕ بەو لۆژیک و ئەرگومێنتە ڕەهایە بکەین، کە دەبێت هەموو مرۆڤەکان لەرووی کۆمەڵایەتییەوە یەکسان ببن، ئەوا هیچ هۆیەک نامێنێتەوە بە بوونی جیاواز.

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، گەر هۆیەکانی بەرهەمهێنان سۆشیالیزە بکرێن، ئەوە نەک تەنها مەرجێکی گرنگە، بەڵکو تەنها ئەوە بەسە بۆ ئەوەی بتوانین کۆمەڵگەیەکی سۆشیالیستی دروست بکەین. لێ ئەوان نەیانزانی کە جیاوازی لە نێوان مرۆڤەکان تەنها لەسەر هۆکاری ئابووریی دروست نابێت، بگرە هۆکاری تریش هەیە، بە نموونە جیاوازی ئەتنی، هەوڵدان بە گەیشتن بەدەسەڵات، تێڕوانین و جیاوازی کولتوری.

لەبەرئەوە لە دەوڵەتە سۆشیالیستەکاندا کاتێک هەر کێشەیەک پەیوەندی بە سەرخانی ئابوورییەوە هەبووایە **"بوونی کێشەی ئەتنیی و نەتەوەیی و ئایینی و کولتوریی و فەرهەنگی جیاواز.وک"** ئەوا یەکسەر

وەڵام و رێوشوێنی توندیان هەبوو بۆ ئەم کێشانە. هەربۆیە هەر لادانێک لەسیستمی سۆشیالیستیدا، مانای خیانەت بوو لە ئیرادەی گەل و نیشتمان و ئەو کەسە بە خائین و خۆفرۆش وەسف دەکرا.

باوەڕبوونی بە تێزی حەتمیەتی مێژوویی بۆ سۆشیالیزم

یەکێک لەسەنتەرەکانی بیرکردنەوەی هزری مارکسیزم باوەڕبوونە بە ماتڕیالیزمی مێژوویی، کە ئەویش پێی وایە، کە گەشەسەندنی کۆمەڵگەکان بەچەند قۆناغێکدا تێپ□□یبو□، سەرەتا قۆناغی کۆیلایەتی، پاشان قۆناغی فیۆدالیزم، ئینجا کەپیتالیزم و دواتر سۆشیالیزم و دوایین قۆناغیش کۆمۆنیستە.

مارکس و ئەنگلس پێیان وایە، ئەو جیاوازییە ریشەییە کە لە نێوان تواناکانی بەرهەمهێنان" کە سەرمایەی ئابووریی و تەکەنەلۆژییەکان" لە خۆدەگرێت، لەگەڵ هەلومەرجەکانی بەرهەمهێنان" **مەبەست لێی پەیوەندی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکانە بە پرۆسەی بەرهەمهێنانەوە.و.ک"** ئەمانە بەشێوەیەکی دینامیکی، کۆمەڵگەکان لەپاش رێگایەکی دوور و مێژوویی، دەگەنە دوایین قۆناغی کۆمەڵایەتی کە ئەویش قۆناغی دورستکردنی کۆمەڵگەیە لەسەر سیستمی کۆمۆنیزم، ئەمەش هەقیقیەتێک و زەرورەتێکی مێژووییە.

بەمشێوەیە ئەوان گەیشتنە دەرئەنجامێکی وا، کە دەتوانین ناوی بنێین " یاسای مێژوو" یان " هەستی مێژوویی" ئەوجۆرە تێگەیشتنەش وا لە مرۆڤەکان دەکات، کە کارو چالاکییەکانی، پێش وەخت دیاری بکات و بیزانێت.

کێشەکەش ل□□ر□دا تەنها پەیوەندی بە میتۆدی هەڵەوە نییە، بگرە زیاتر کێشەکە لەوەدایە، کە تەنها باوەڕت بە بۆچوونی خۆت هەبێت و پێتوابێت لەبارەی پر□س□ی مێژووەوە، هەقیقیەت لای تۆیە.

پیشاندانی مارکسیزم وەکو مەزهەبێکی رزگارکەری مرۆڤایەتی

زۆر نین ئەوانەی کە رەخنەی ئەوە لە مارکسیزم دەگرن و پێیان وایە، کە مارکسیزم سیمایەکی ئایینی لە خۆگرتووە، بەڵام لە رووی فۆرم و ناو□□ک□وە لە ئایین جیاوازە، چونکە دونیابینی و تێڕوانینەکانی مارکس و ئەنگلس، تیۆری□□کی عیلمانی بووە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە هەندێک شوێندا، چەند سیمایەکی ئاینیانەی پێوە دیارە، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە پێشبینییەکانەوە هەیە، لەوانە باوەڕبوون بە نەمانی موڵکداری شەخسی هۆکانی بەرهەمهێنان و پاشتریش دروستکردنی

کۆمەڵگەی سۆشیالیزم، ئەم دووانە وەکو رێگەی " رزگاربوون، خەلاص" پیشانی مرۆڤایەتی دەدرێت.

هەروەها دەستنووسەکانی مارکس، وەکو هیوا و فەرموودەی پێغەمبەرانە سەیر دەکران، نەک تەنها بۆ ئەنالیزکردن و توێژینەوە لەسەر سیستمی کەپیتالیزمی، بەڵکە وەکو رێگاپیشاندەرێکی باش و نەگۆڕیش بۆ سەرهەڵدانی شۆڕش و گەیشتن بۆ کۆمۆنیزم.

لەلایەکی ترەوە هەمیشە و بە بەردەوامی، لە بیرکردنەوەو تێڕوانینەکانیدا، لایەنی ئایدۆلۆژی زاڵبوو بەسەر لایەنی زانستیدا. لەهەمانکاتدا مارکس بەناوی زانستی بوونی میتۆدەکەیەوە، پێی وابوو کە ئەمە راسترین جۆری بیرکردنەوەیە بۆ ئەنالیزکردن و توێژینەوە لەسەر کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، هەروەها ئەوانەشی کە دژی ئەو بیریان دەکردەوە، تۆمەتی نازانستی و نالۆژیکی بوونی بیرکردنەوەکانی دەخستنە پاڵ.

دوایین قسە و دەرئەنجامی کۆتایی

بەدەنیاییەوە نابێت هزری مارکسیزم تەنها لە توانا سیاسییە رادیکاڵەکانی کورت بکەینەوە، هەروەها کاتێک سەیری ئەو ململانێ و شۆڕشە کۆمەڵایەتییانە بکەین کە لە مێژوودا روویانداوە، شرۆڤە سیاسییەکانی گرنگی خۆیان هەیە.

لەلایەکی تریشەوە هەرچەندە توێژینەوەکانی مارکس بۆ سیستمی کەپیتالیزم، چەند هەڵەیەکی تێدایە، بەڵام مارکسیزم باسی کاریگەرییە خراپەکانی سیستمی کەپیتالیزمی کردووە کە لە ئێستادا لە شێوەی گلۆبالیزمدا خۆی دەبینێتەوە، کە بۆتە هۆی دروستبوونی تەنگەژەی ئابووری گەورە، کە مرۆڤایەتی بەرەو هەژاریی و بەدبەختی دەکات. هەربۆیە ناتوانین بەشێوەیەکی گشتگیرانە، تەواوی تێزەکانی مارکس و ئەنگلس رەتبکەینەوە.

خاڵێکی گرنگی تر ئەوەیە، مارکسیزم لەیەک کاتدا راستە سەنگەیەکی ئایدۆلۆژی هەیە، بەڵام سیمایەکی زانستیانەشی هەیە. بەڵام زۆرجار کۆمۆنیستەکان رەگەزی بابەتی بوونیان بەکاردەهێنا، تاوەکو شەرعیەت بدەنە بۆچوونە سیاسییەکانیان بەتایبەتی لەبارەی چالاکی و رەوایی سیستمەکەیانەوە.

لەلایەکی ترەوە دونیابینی و تێزەکانی مارکسیزم، دەبێتە رەگەزێکی بنەڕەتی بۆ بزووتنەوە توندڕەوەکان و سیستمە دیکتاتۆرییەکان،

بەشێوەیەک چ لە رووی فۆرم یان ناوەڕۆکەوە، دەبنە تەواوکەری یەکتری.

*Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber، پرۆڤیسۆر.دکتۆر. ئارمین پفاڵ تراوگبەر. کۆمەڵناس و پسپۆڕێکی سیاسییە، وەکو مامۆستا لەزانکۆکانی کۆڵن و بۆن،وانە دەڵێتەوە.

سەرچاوە:

Der Marxismus zwischen Ideologie und Wissenschaft.www.bpb.de. Prof. Dr. Armin Pfahl-Traughber

---

ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان: جێبەجێکردنی تیۆری ڕەخنەیی مارکسی.. باسی دووەم – گۆران سەباح

خۆزگە ڕەخنەدەزێک هەبایە ئەم کارەی لەباتی من بکردبا. هیوادارم، ئەم زنجیرە باسە وا لە ڕەخنەدەزان بکات لەنێو پاش دەقی ئەدەبی بەم تیۆرە ڕەخنەییانە راڤە بکەن.
تیۆری ڕەخنەیی دەروونشیکاریم جێبەجێ کرد لەسەر ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان، ئەمە بەستەرەکەی لە وارگەی کوردڕاوم.
https://www.kurdrawm.com/idea/2440/?fbclid=IwAR15mtyfAWfujuW6lMG88fYpdyYKOMWywQ1HUXTFGE4ApILoGbH3fdyOBlI
نۆرەی تیۆری مارکسییە. بۆ ئەم تیۆرە؟ ئەدی مارکسیزم و کۆمیونیزم شکستیان نەهێنا؟ وایە، بەڵام دەتوانین لە ڕێگەی تیۆری ڕەخنەیی مارکسی کۆمەڵگەی شکستخواردوو شرۆڤە بکەین. پێش ئەوەی مرۆڤی هەرزان بخەینە بەر هاوێنەی ئەم تیۆرە، دەبێ بزانین تیۆرەکە مانای چییە.

تیۆری مارکسیزم چییە؟

بەپێی تیۆرەکە، بەدەستهێنانی دەسەڵاتی ئابووری هەوێنی هەموو چ□□اکییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسییە، تەنانەت هیی بوارەیلی پەروەردە، ئایین، زانست، تەکنەلۆژیا، میدیا و هونەر و فەلسەفەیشە (لۆیس، ٢٠١٥). ل□ بەرهەندێ، پێکهاتەیلی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئاید□ل□ژی لەسەر بناغەی هێزی ئابووری دێنە بنیاتنان. بە واتایەکی تر، دەسەڵاتی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە نێو دەسەڵاتی ئابووریدایە. بۆیە مارکسییەکان ئ□و□ک□، کاتێ باسی پێکهاتەی چینایەتی دەکەن، زاراوەی چینی ئابووری/کۆمەڵایەتی بەکار دەبەن، نەک بتەنێ یەکیان.

دوو دۆخ زۆر گرنگن لە نێو تیۆرەکە: دۆخی مەتریەلی (واتە دۆخی ئابووری) و دۆخی مێژوویی (واتە بازنەی ئاید□ل□ژی/کۆمەڵایەتی/سیاسی). ئاید□ل□ژیای چەوسێنەر هۆردوو دۆخ دەشێوێنێت و ناهێڵێت تێیان بگەین، چونکە لە بەرژەوەندیی دەسەڵاتدا نییە. دەسەڵات دێ چینی هەژار و چینی مامناوەند تێکبەر دەدات بۆ ئەوەی هۆردووکیان دژی چینی زەنگین نەوەستنەوە. بۆ نموونە، دەسەڵات باج لە چینی مامناوەند وەردەگرێت و دەڵێ ئەوە بۆ هەژارانە، کەچی زۆرکەم دەدات بە هەژاران. چینی مامناوەند ڕکی لە هەژاران دەبێتەوە و دەڵێ ل□ بەر ئەوان ئێمە باج دەدەین. دروستکردنی ئەم دۆخە تەنێ یەک تەکنیکی دەسەڵاتە، دەیانی تریش هەن.

بەپێی تیۆرەکە، بەرهەم و □وداو و پێوەندیی چینەیلی ئابووری/کۆمەڵایەتی و چ□اکییەکانی مر□ق ل□ □وانگەی دەسەڵاتی ئابووری دێنە شرۆڤەکرن (لۆیس، ٢٠١٥). مارکس بەشبەشبوونی خەڵک بەهۆی جیاوازیی چینایەتی بەهەندتر وەردەگرێت لەچاو بەشبەشبوونی مر□ق ب□هۆی پرسی ئایین، ڕەگەز، ئیتنی و گێندەری□وە (لۆیس، ٢٠١٥). شەڕ و ململانەکە لەسەر ئەم هاوکێشەیە: کێ چی هەیە و کێ چی نییە؟ ئەم هاوکێشە سەرچاوەی ململانەی نێوان پرۆلیتار (هەژار) و بۆرژوازییەکانە (زەنگین) (لۆیس، ٢٠١٥).

ڕۆڵی ئاید□ل□ژیا

بەپێی مارکسیزم، ئایدۆلۆژیا واتە سیستمی باوەڕ، هەموو سیستمێکی باوەڕیش بەرهەمی دۆخێکی کولتورییە (لۆیس، ٢٠١٥). تیۆرەکە دەڵێ ئاید□ل□ژیا یارمەتی هێشتنەوەی دەسەڵات دەدات. تیۆرەکە پڕژاوەتە سەر ئەم ئایدۆلۆژیانە: نیشتمانپەروەری، ئایین، تاکگەرایی، بەکاربردن (یان شت بکڕە تا دۆش دەبی)، هتد.

دەسەڵات لە ڕێی هەستی نیشتمانپەروەری و خۆشەویستی بۆ وڵات، هەژار بە گژ هەژار وەدەنێت، هەژارانی وڵاتێک بەشەڕ دێن لەگەڵ هەژارانی

وڵاتێکی تر، لە ئەنجامدا، زەنگینی هەردوو وڵات سوودمەند دەبن.
پرسی وجودی خودا لای مارکس گرنگ نەبووە، ئەوە گرنگ بووە خەڵکی بە ناوی خوداوە چی دەکەن. سەتا دەی دانیشتووانی هەموو جیهان سەتا نەوەتی سامانی جیهانیان هەیە، بێگومان دەن پشتگیری ئایدیۆلۆژیای ئایین دەکەن چونکە ئایین بە خەڵک دەڵێت دەبێ شوکر بن و قەناعەتیان هەبێت بەوەی هەیانە، واتە ئایین دەرزیەکە کۆمەڵگە لە خۆی دەدات، بێ دەنگ دەبێت و قەت دژی دەسەڵات و زەنگین هەڵناستێ.
تاکگەرایی: ئەم ئایدیۆلۆژیایە فێرە لە تاک دەکات بەوەی بتەنە ئامانجەکانی بەدەست بێنێت، هەردەم بە دوای ئامانجی قورس و گەورەوە بێت، بەوەش تاک خۆی داوەتە سەر چەقووی بە ئیش، ئەمەش لە بەرژەوەندیی دەسەڵات و زەنگینەکانە. ئەمە دژی کۆمەڵگەیە، چونکە هەر کەس بۆ خۆی کار دەکات. بەکاربردن (یان شت بکڕە تا دەش دەبی) لە بەرژەوەندیی زەنگینەکانە. دروستبوونی ئەو هەموو مۆلە، خەڵك بە ئەوەی پێویستی بە شت بێت دەیکڕێت.

خێزان و بەرهەم و ڕەفتاری مرۆق
کارەیلی دواتری مارکس لەسەر کۆمەڵگە بوو، نەک تاک. پێی وابوو کەرتی پیشەسازی تاک دەچەوسێنێتەوە و کۆمەڵگەش تێک دەدات. بە نموونە، ئەوانەی لە کارگەیەک کار دەکەن. ئەو هەموو شتە بەرهەم دەنن، ناویان لەسەر نانووسرێت و پارەیەکی زۆر کەمیش وەردەگرن لەچاو ئەو قازانجەی خاوەنەکەی دەیکات. ئەمەش تاک نەک هەر لە خودی خۆی دادەماڵێت، بگرە لە کۆمەڵگەش. سیستمی سەرمایەداری بەهای تاک ناهێڵێت، هەموو شتێک لە تاک تەنانەت خودی خۆیشی دەبەسترێتەوە بە پارە، بەوەی چەندی هەیە. ئەمانەش کار دەکەنە سەر ئەزموون و ڕەفتاری مرۆق. بنواڕە دەوروبەرت، وردبەوە، بزانە ڕەفتاری مرۆق چۆنە.

مارکسیزم و ئەدەب
خێزان تەمایەکە هەردەم لە دەقی ئەدەبیدا دووبارە دەبێتەوە. تیۆری ڕەخنەییی دەروونشیکاری دەنۆڕێتە دەروونیی تاک وەک بەرهەمی خێزان، بەڵام تیۆری مارکسیزم دەنۆڕێتە کێشەیلی دەروونیی تاک وەک بەرهەمی دۆخی مێژوویی و مەتریەل (لۆیس، ٢٠١٥). سەیری (پارە) بکە، چ تاکێک بەرهەم دەهێنێت؟ تاکێکی وابەستەی پارە باشە بۆ ئابووریی سەرمایەداری، بەڵام بۆ خودی تاک و کۆمەڵگە باش نییە، چونکە تاک دەسوێ، هەر غار دەدات و هەر ناگاتە.
بەپێی تیۆرەکە (لۆیس، ٢٠١٥)، ئەدەب جیهانێکی ئیستاتیکا و بێ کات نییە، بگرە وەک هەر مانیفێستەیەکی تر، ئەدەبیش بەرهەمی دۆخی

ئابووری/کۆمەڵایەتییە، بەرهەمی ئەو کات و شوێنەیە لێی دێتە نووسین، جا نووسەر ئاگای لێ بێت یان نا.

ڕەخنەدەزانی مارکسیزم بە دوو شێوە دەڕواننە ئەدەب چونکە پێیان وایە ئەدەب ڕەنگدانەوەی دۆخەیلی مێژوویی و مەتریالییە. یەک، کارە ئەدەبییەکە ڕەنگە پاڵپشتی ئەو ئایدیۆلۆژییەی ئەم سەردەم بکات؛ دوو، ڕەنگە وا لە خوێنەر بکات ڕەخنە بگرێت لە ئایدیۆلۆژییەکە. زۆر تێکست هەن، هەردووکیان دەکەن. بێ شک، ئەدەب هەڵگری ناوەڕۆکی هیچ ئایدیۆلۆژیایەک نییە، بەڵام مارکسییەکان فۆرمەکەی بە ئایدیۆلۆژیا دادەنێن، وەک فۆرمی ڕیالیزم، سوریالیزم، مۆدێرنیزم، هتد. لەیس (٢٠١٥) دەڵێ ئەگەر ناوەڕۆک (چی)ی ئەدەب بێت، ئەوا فۆرمەکەی (چۆن)ەکەیەتی.

با بێینە سەر هەندێ لەو پرسیارانەی ڕەخنەدەزانی مارکسیزم دەیکەین لەمەڕ دەقێکی ئەدەبی. لەیس (٢٠١٥) دەڵێ ئەم پرسیارانە پوختەی تیۆری مارکسین لەمەڕ دەقێکی ئەدەبی:

١-ئایا دەقەکە پاڵپشتی بەهاگەلی سەرمایەداری، ئیمپریالی یان چینگەرایی دەکات؟ جا بە ئاگاییەوە بێ یان نا. ئەگەر پاڵپشتی هەر یەکێکیان بکات، ئەوە کارەکە کارنامەیەکی سەرمایەداری، ئیمپریالی یان چینگەرایی هەیە. ئیشی ڕەخنەدەزە بە ئەمە بخاتە ڕوو و ڕەخنەی لێ بگرێت.

٢-ئاخۆ کارەکە ڕەخنەیە لە دژی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و چینگەرایی؟ چۆن کارەکە سەرکۆنەی ئەو سیستمانە دەکات؟ چۆن دژی هێزەیلی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتییە؟ ئەگەر کارەکە ڕەخنە بێت لە دژی ئەم سیستمانە، یان وامان لێ بکات ڕەخنەیان لێ بگرین، دەکرێ بڵێین کارەکە کارنامەیەکی مارکسی هەیە.

٣-ئایا کارەکە بە هەندێ سەر پاڵپشتی کارنامەی مارکسی دەکات و بە هەندێ سەریش پاڵپشتی سەرمایەداری و ئیمپریالی و چینگەرایی دەکات؟ ئەگەر وا بێت، دەکرێ بڵێین کارەکە ململانەی ئایدیۆلۆژی تێدایە.

٤- چۆن کارەکە ڕەنگدانەوەی باری ئابووری/کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمەیە کارەکەی تێدا نووسراوە، یان ئەو سەردەمەی ناو ڕۆمانەکەیە، هەروەها ڕەنگدانەوەکان چیمان پێ دەڵێن لەبارەی مێژووی ململانەی چینەکان؟

٥-کارەکە بە چ شێوەیەک ڕەخنەیەکە لە دژی ئایینێکی ڕێکخراو؟ واتە، چۆن ئایین لە کارەکە وا لە کارەکتەرەکان دەکات بەرگەی سیستمی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتی بگرن و بێ دەنگ بن؟

مەرج نییە هەر پێنج پرسیار جێبەجێ بن لەسەر دەقێکی ئەدەبی. مەرجیش نییە ڕەخنەدەز تەنێ ئەم پرسیارانە بکات. دەکرێ پرسیاری تر بوروژێنێت، بەپێی دەقەکە. مەرجیش نییە ڕەخنەدەزان، کاتێ دەقێکی

ئەدەبی بەپێی ئەم تیۆرە شی دەکەنەوە، هەمان بەچوونیان هەبێت. دەشێ ڕا و خوێندنەوە و ڕەخنەی جیاوازیان هەبێت لەسەر دەقێکی ئەدەبی.

ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان بە هاوێنەی تیۆری ڕەخنەیی مارکسیزم

ئایدیۆلۆژییەکان لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان

تاکگەرایی و بەکاربردن. لە لاپەڕە (٣٢)ی ڕۆمانەکەدا دیارە تاک ڕۆژانە چواردە سەعات ئیش دەکات. لە لاپەڕە (١٢)دا تاک بە ڕۆبۆتئاسا وەسف دەکرێت. بەهای مرۆڤی نێو مرۆڤی هەرزان، وەک تیۆری مارکسیزم دەڵێ، بەندە بەوەی تاک چەندی هەیە و ڕۆژانە چەند سەعات ئیش دەکات. تاک هەندە هیلاکە تام لە ژیانی ناکات، هەرچەندە هیچیان ئەمە بە گرفت نازانن، کارکردن وەک ڕۆبۆت بووەتە شتێکی باو. ئەمەش واتە سیستمی سەرمایەداری (کە بانک، کارەکتەرێکی نێو ڕۆمانەکەیە، نوێنەرایەتیی دەکات) تاک بەکار دەبات بۆ مەرامی خۆی، بەرهەمی تاک، وەک تیۆرەکە دەڵێت، بۆ بەرژەوەندیی سەرمایەدارە، نەک خودی تاک یان کۆمەڵگە.

نیشتمانپەروەری. ڕۆمانەکە باسی ساڵی ٢١٠٠ دەکات. هاوکات لەگەڵ خوێندنەوەی دەقەکە خوێنەر دەزانێت لە ئێستاوە تا ٢١٠٠ چی ڕووی داوە. لەشاوی گەورەی کۆچ لە دەیەی ٢٠٢٠ و ٢٠٣٠ بۆ ئەوڕوپا؛ تەواوبوونی نەوت لە جیهان لە دەیەی ٢٠٤٠ و داڕمانی سروشت؛ ڕەشکوژی لە دەیەی ٢٠٦٠؛ مردنی یەک ملیار مرۆڤ بەهۆی میشوولەیەکی کوشندە لە دەیەی ٢٠٧٠؛ زنجیرەیەک هێرشی گەورەی چەشنی یازدەی سێپتەمبەر لە دەیەی ٢٠٨٠؛ دەیان شەڕی تر تێیاندا بەس خەڵکی هەژار لەناو دەچن. کەواتە دەسەڵاتی ئابووری/کۆمەڵایەتی/سیاسی هەردەم بەرنامەی هەیە بۆ بەکاربردنی هەژاران بۆ بەرژەوەندیی مەرامەکانی خۆیان. شێوازی بەکاربردنەکە لە ٢١٠٠ دەگۆڕێت. ئەگەر لە دەیەکانی پێشوو بە شەڕ خەڵکی هەژاریان بەکار بردبێت، ئەوا لە ٢١٠٠ خەڵکیان کردووەتە کۆیلەی بەرهەمەکانیان. کاتێ ڕۆمانەکە دەخوێنییەوە، دەبینی خەڵک چۆن بوونەتە کۆیلەی بەرهەمەکان (ئارگ، بەردی هەوایی، سکرین، تۆپی بکوژ، بەرنامەیلی سەفتوێر، هتد). بێرنی لومە، کارەکتەرێکی ڕۆمانەکە، دژی بەکۆیلەبوونی مرۆڤە لە بازنەی تەکنەلۆژیادا.

ئایین. بەپێی تیۆرەکە، ئایین لە بەرژەوەندیی دەسەڵات و زەنگینەکانە، تاک بێ دەنگ دەکات لە ئاستیان. بەڵام ئایین لە ڕۆمانەکە، لەسەر دەستی شووشە و ئیمام حەکیم، دەبێتە ئالیەتێک بۆ بەخۆبەرهێنانەوەی مرۆڤ. ئایین لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان لە

بەرژەوەندیی دەسەڵات و زەنگینەکاندا نییە، بگرە لە دژیانە. لە لاپەڕە (٢٨)دا بانک دەپرسێت، “دەکرێ سەدەیەک بگەڕێینەوە پاش بۆ . . . ئایین . . .؟” بەتەواوی دژی هەر بۆچوونێکی ئایینییە بۆ چارەسەری خۆکوشتن. بەڵام شووشە بیرۆکەکەی لە هەناوی ئایین و زانستدا دەنێتە ئارا بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤ.
ڕاستە تیۆرەکە دەڵێت ئایین خەڵک بێ دەنگ دەکات (هەرچەندە ئەگەر بەو سەیری خۆپیشاندانەکان بکەین لە دنیا، دەبینین چی تر وا نییە)، بەس نەپڕژاوەتە سەر کۆنتڕۆڵکردنی نەفس لە بەرانبەر ئارەزووەکان.
ئایین لە ڕۆمانەکە باشترین ڕێی هەیە بۆ کۆنتڕۆڵکردنی نەفس. لەڕە دەبینین ڕۆمانەکە پێچەوانەی مارکسیزمە. بێ شک، سەرچاوەی هەموو کێشەکان (نەفس)ی بەڕەڵڵایە. سیستەمێک، ئایدیۆلۆژیایەک، فەلسەفەیەک، بەرنامەیەک، ڕێیەکم پێ بەڕێ لە ئیسلام باشتر بۆ کۆنتڕۆڵکردنی نەفس لە بەرانبەر ئارەزووەکان.
ئاخۆ ڕۆمانەکە ململانێی ئایدیۆلۆژی تێدایە؟
بەڵێ. ڕۆمانەکە لە یەک کاتدا ڕەخنە لە ئایین دەگرێت و پاڵپشتی ئایینیش دەکات. دەقەکە (میعراج)ی تەوزیف کردووە بۆ ڕەخنەگرتن لە هەندێ شتی باوی نێو ئایین، بۆ دروستکردنی پرسیار و گومان لە ئایین. کارەکتەری ئیمام، کە سەرەکی فەتوای ئیسلامییە، پێمان دەڵێت مەرج نییە هەموو نوێژکەرێک بچێتە بەهەشت. هەروەها کارەکتەری مەتال، ناموسلمانە، پێمان دەڵێ مەرج نییە هەموو ناموسلمانێک بچێتە دۆزەخ. بەڵام پارادۆکسەکە لەوەدایە کە شووشە، موسلمانە و پاڵەوانی ڕۆمانەکەیە، بیرۆکەکەی تێکەڵەیەکە لە ئایینی ئیسلام و زانست بۆ چارەسەرکردنی خۆکوشتن. ئەمەی خوارەوە بەشێکە لە لاپەڕە (٤٣)ی ڕۆمانەکە:
“شووشە کتێبەکانی فرانکلی خوێندووەتەوە، هی باوکی (لۆگۆسەرەپی)ش، ئێدیت وێسکۆفجۆلسن. شووشە پێی سەیرە دەستەی لۆگۆسەرەپیی زەوی ئەمەیان پشتگوێ خستووە. ئەو ڕەتی دەکاتەوە بە تەواوی پشت بەو فەیلەسووفانە ببەستێ چونکە شکستیان هێنا لە ڕزگارکردنی مرۆڤ، پێی وایە، ئەم خۆکوژییە بەری ئەو فەیلەسووفانەیە چەندان سەتەیە مرۆڤ داژێن. شووشە زاناکانی ڕۆژئاوا دەناسێنێت کاتێ دەڵێت ئەم بیرمەندانە مرۆڤیان گەوجاندووە، کاتێ دەڵێت دەروونشیکاریی فڕۆید بەند بوو بە ئیرادەی خۆشییەوە، فەلسەفەی ئادلەر پەیوەست بوو بە ئیرادەی دەسەڵات و گرنگبوونی تاکەوە، کانت و نیچە و فۆکۆ و مارکس و ئەوانی تریش، پێش ئەوانیش ئەفلاتوون و سوقڕات و ئەرستۆ، هیچیان نەیانتوانی مرۆڤ ڕزگار بکەن، ئەوانە مرۆڤیان بەرەو پەڕپووتیی ئەخلاق و پووچگەرایی برد.” .

کەواتە ڕۆمانەکە نەیتوانیوە خۆی لە ململانەی ئایدیۆلۆژیی ئایینی دەرباز بکات. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ باکگراوندی ئایینی و فیکریی ڕۆماننووس. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ئەمە بگەڕێوە سەر باسی یەکەم ل□ بارەی جێبەجێکردنی تیۆری ڕەخنەیی دەروونشیکاری لەسەر مرۆڤی هەرزان، لە سەرەوە لینکەکەیم داناوە.

خێزان

بەپێی تیۆری مارکسیزم، دۆخی مەتریەل (پارە) کاریگەری هەیە لەسەر خێزان. لە ڕۆمانەکە، لە خێزانی (سامی سێڵ)ەوە تێدەگەین کە پەرستنی پارە لەلایەن سامی دەبێتە هۆی تێکدانی خێزانەکەی. تەنانەت ناوی باوکی سامی (سێڵ) واتە فرۆشتن بە ئینگلیزی، هەر بەڕاستی سامی هاوسەر و کچەکەی و دایکیشی هەڕاج دەکات لە پێناو ئیش و بەرژەوەندییەکانی.

لە خێزانی (بێرنی لومۆ)ەوە تێدەگەین پێکهێنانی خێزان هیچ بەهایەکی نەماوە. بێرنی ناهێڵێت منداڵیان ببێت، ئەویش بەهۆی ئە دۆخە مەتریەلەی لە ٢١٠٠دا هەیە کە ژیانی قورس کردووە بۆ تاک.

ل□ بەرهەندێ خێزانی (بێرنی)یش تێک دەچێت.

با بێین ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان لە ژێر ئەم پرسیارەی تیۆرەکە ڕاڤە بکەین: ئاخۆ کارەکە ڕەخنەیە لە دژی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و چینگەرایی؟ چۆن کارەکە سەرکۆنەی ئەو سیستمانە دەکات؟ چۆن دژی هێزەیلی چەوسێنەری ئابووری/کۆمەڵایەتییە؟

بەڵێ ڕۆمانەکە دژی ئەو سیستمانەیە و ڕەخنەیەکی توندە دژی بەڕۆبۆتکردنی مرۆڤ، فێڵکردن لە تاک، دژی هەر دەسەڵاتێکی چەوسێنەرە. پەتای خۆکوشتن لە ڕۆمانەکە دەرهاویشتەی ئەو سیستمانەیە کە وا لە تاک دەکەن نەفسی بەڕەللا بێت. بانک، سیمبولی سەرمایەداری لە نێو ڕۆمانەکە، هانی خەڵك دەدات خۆیان بکوژن و دژی هەر چارەسەرێکیشە بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤ.

مادام وایە، با ئەو پرسیارە بکەین: ئایا ڕۆمانەکە کارنامەیەکی مارکسیزمی هەیە؟ نەخێر، ل□ بەرئەوەی شووشە، پاڵەوانی ڕۆمانەکە، دێ بە زانست و ئایین بیر□ک□ی خۆی دەسەلمێنێت. لەسەرەوە باسم کردووە.

با ڕۆمانەکە لە ژێر هاوێنەی ئەم پرسیارە دابنێین: دەقەکە دژی ئایینە؟ نەخێر و بەڵێ. ئەم وەڵامە بەڵگەیە لەسەر ئاسێبوونی نووسەر لە ئایدیۆلۆژیای ئایین، کە لەسەرەوە باس کراوە.

سەرچاوە

Lois Tyson (2015). Critical Theory Today: A user-friendly guide. Routledge.

فەلەستینی ئازاد: یانی چی؟* مازن کەمالمازن.. و: زاهیر باهیر

ئازادیی بۆ فەلەستین!! کێ دەتوانێت بڵێ نا… تەنانەت مستەر بایدن-یش بە گوێرەی بۆچوونی تایب□تی خۆی ئەم داخوازییە پەسەند دەکات … بەڵام بۆچی بە تەنها بۆ فەلەستینییەکان؟ وەڵامی ئەوەش ئاسانە: چونکە خەڵکێکی سەرکوتکراون … بەڵام لە ڕاستییدا ئەمە یانی چی؟ ئایە ئەمە یانی ئەوەی کە حوکمی خاکدەکات دەبێت فەلەسەتینییەکان بن نەك ئیسرائیل: حوکمڕانانی: پۆلیس ، پاسەوانی بەندیخانەکان، دادوەرەکان، لە سێدارەدەران، ئەوانەی کە گەم□ ب□□□ای گشتی دەکەن، دەستەبژێرانی ئابوورینـاس و ئەوانەی لە بەشی دارایـیـدا کاردەکەن…. تـد دەبێت فەلەسـتـینی بـن … ئەوەش ” دەســەڵاتێکی شەرعیانەیە” کە پەسەندی عەرەب بەسەر ” هاووڵاتیانی” دیکەدا دەکات، کە عەرەبن، بە تایبەتیش موسڵمانن، کە دەتوانن خراپەکاریی و کەڵەگایی بەسەر غەیرە-عەرەب و دراوسێیانی غەیرە موسڵمان یاخود تەماشاکەران، بکەن….

مرۆیانە نییە داوا لە فەلەستینییەکان بکەیت دوای چەند تەمەنێك کە خراپەیان بەرانبەر دەکرێت و تا ڕادەیەك لە لایەن هەموو کەسێکەوە یاریان پێدەکرێت، ئیتر جوولەکە یا موسڵمان بێت ، ئیسرئیلی یاخود عەرەب بێت، کە ئاوا بیرنەکەنەوە…

وەسفی تۆ بۆ ئەم بارودۆخە، دەکرێت ئازادیی بوونی دەوڵەت بێت ئەگەر تۆ یەکێك لە سوودمەندەکانی ڕێکخستنی نوێی بەرتەلەکان بیت. بەڵام ئەوانەی کە لە بەندیخانەکاندان، لە خانووە سەر بە پووش و لەوحگیراوەکانا دەژین ، لە جۆرەکانی کامپە زۆرەملێییەکانی وەکو خەستەخانەکانی نەخۆشی دەرونی و عەقڵیی، ئایا هەمان شتە یاخود خراپتر…؟

باوەڕت بێت یا نا، سەرکوتکردنی خەڵکی لە لایەن حەماسەوە خراپترە و زۆر دڕندانەتر ل□ ه□ی ئیسرائیل…… فەلەستینیییەکان دەتوانن ناڕەزایی دژ بە سەرکوتکردنی ئیسرائیل بکەن، بەڵام نەك دژ بە حەماس .

پاش قوربانیدانی یەك ملیۆن كەس بە بەدەستهێنانی سەربەخۆیی، وەكو گەنجەكی جەزائیری وتی، ئەم گەنجانەی جەزائیر زیاتر قوربانیدەدن بۆ دەربازبوون لە دەوڵەتە سەربەخۆیەكەیان، تاكو بگەنە خاكی سەركوتكەرەكەی پێشتریان و دووبارە ببنە فەرەنسی.
ئەوە خاڵەكی كۆڵۆنالیزم نییە، خاڵەكی گەورەیە دژ بە دەوڵەتەكە، هەموو دەوڵەتەكان، هەموو جۆرەكانی ، لەگەڵێن با " ئازاد" بێت یا نا، " كۆڵۆنی" بێت یا نا ….
ئیسرائیل دەوڵەتی داگیركەرە؟ كە هەیە نكوڵی ئەوە بكات!!
بەڵام ئایا كەسێك دەتوانێت خەیاڵی ئەوە بكات یاخود ئەوە بڵێت كە دەوڵەت داگیركەر نییە، كۆڵۆنیال نییە؟ بی گومان دەتوانین ….
هەموو دەوڵەتە " لاوازەكان" خۆیاندەپارێزن لە هێرشكردنە سەر دراوسێكانیان و خۆیان دەگرن لە داگیركردنی نەتەوەكانی دیكە كە دەتوانن سەركەوتوانە بەرگری لە خۆیان بكەن ….. بەڵام بە بەدبەختی كەسێك ناتوانێت بڵیت و دڵنیا بێت كاتێك كە بەهێزتر دەبن لە دراوسێكانیان، چۆن ڕەفتاردەكەن……كە دەتوانیت دڵنیا بێت لەوەی پیاوانی دەوڵەتی ئازادی فەلەستین، یاخود جەنراڵەكان هەوڵی داگیركردنی دراوسێیانی عەرەب و غەیرە عەرەب، ئەگەر بتوانێت، نادات.
لە وشەیەكدا: دەوڵەتی فەلەستینی یانی ئازادیی نییە، تەنانەت خۆشگوزەرانی باشتریش نە بۆ فەلەستینییەكان، هەتا بۆ دراوسێكانی هەموو كەسی دیكە، نییە ….
دواوشە بۆ خەڵكانی گەنج كە عاشقی نەژاد، نەتەوە، دین …تد ی دایك و باوك و باپیرانیانن و ئاوا بیردەكەنەوە كە باشترە لە وانی دیكە و شایستەی سەركەوتن و كۆنترۆڵكردنی هەموو كەسێكی دیكەن، تۆ زۆر ئەلتەرناتیقی گونجاوت هەیە كە لەیان هەڵبژێریت، بەڵام ئەناركیزم یەكێك نییە لەوانە!!!
مازن كەمالمازن

- – ئەمە وتارەكی مازن كەمالمازنە، ئەناركیستەكی چالاكی سوریایە كە سەبارەت بەم شەڕەی دوایی لە نێوانی فەلستینییەكان و ئیسرائیلد لە 06/05/21 ڕوویدا، نوسیوەتی. منیش بە هۆی بەهێزیی و باشی وتارەكەوە لە ئینگلیزییەوە كردومە بە كوردی.

24/05/2021
و: زاهیر باهیر

بەسەرکردنەوەیەکی کورت بۆ ڕۆمانی قسمەت.. شەماڵ بارەوانی

یەکەم دیمەنی ڕۆمانی"قسمەت" بەوە دەست پێدەکات
“هەندێک لەو کەسانەی لەو کافێیەی نزیک ئەو شوێنەی کە قسمەت خۆکوژ"انتحار"ی تێدا دەکات. دەیگێڕنەوە کە" شەو بوو. قسمەت بەخۆیی و منداڵەکی تەمەن دووساڵانەو دانەیەکیری شیرەخۆرەوە بەخێرایی بەرەو ئاڕاستەی ڕووبارەکە نزیک بوویەوەو نەعلەکانی و دوواتر ئەو ماکسیەکەی بەری داکەندن و سکەکەی کە دووگیانی پێوەدیاربوو وەدەرکەوت. منداڵە شیرە خۆرەکەو ئینجا ئەوەی دوو ساڵانە و پاشان خۆیشی خستە ناو ڕووبارەکەوە”.

قسمەت

کە نووسەر ڕۆمانەکەی بەناوی ئەمەوە ناوناوەو لەسەرەتای چیرۆکی ڕۆمانەکە تا کۆتایی ئامادەگی و ناو وجودی دەبێت،
ئەو ژنەکی کوردی فەیلییە. بەو چەشنە شێوەک بڕیار دەدات کۆتایی بەژیانی خۆی بنێت ، بڕیارە مەترسیناک و هەڵەکەی دەکاتە کردار و کچەکە تەمەن دووساڵە و منداڵە شیرەخۆرەکەیشی لەسەر پردی دیجلە داوێتە ناو ڕووباری دیجلەو دواتر خۆیشی دەهاوێژێتە ناو ئاوەکەوە،

ڕۆمانی “قسمەت”. ڕۆمانەکی تری ژنە نووسەری عێراقی"حەورا ئەلنیداوی”ە، یەکەم چاپی لەساڵی٢٠١٨ لە بڵاو بووەوە.نووسەر ڕۆمانەکەی بەسەر سێ بەش دابەشکردووەو چیروکی ژیانی خانەوادەیەکی کوردی فەیلی تێدا باس دەکات و لە مێژووی ژیانی عێراق دەدوێت لەساڵی١٩٥٠،تاوەکو٢٠٠٩.
ئەو خانەوادە کوردە فەیلیە، کە لەساڵی١٨٧٣ لە هەرێمی لۆرستان لەترسی والی ڕایانکردووەو له بەغدا گیرساونەتەوە. پێشەوەی ڕەزا شای پەهلەوی بێت و ئەو هەرێمە بخاتە ژێر حوکمڕانی خۆی وبیخاتە سەر ئێران و هەوڵی سڕینەوەی ناسنامە نەتەوییە کوردیەکەی و سیمای کوردبوونی هەرێمەکە بدات و بە پارسی و ئێرانی بوونی بکات.

خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی ئەو ڕۆمانە، ئازار و موعاناتی کوردە فەیلیەکانی دەبینێت، کە چ شێوازەکی هەڤانەو نامرۆڤانە لەلایان بەعسیزمەوە ڕوو بەڕووی چەوسانەوەو ئیبادەو ڕەشبگیری و مەرگ و

دەربەری دەبنەوە.
کوردە فەیلییەکان لە سەردەمی بەعسییەکان و لەلایان ئەحمەد حەسەن بەکرو دواتر سەدامی گێڕ بەگێڕ توشی چەوسانەوەو ڕاوەدوونانێکی زۆر هەمەجیانەو کوشتن و عیدام کردن و دەرکرد بوون، لەساڵی١٩٧٠ ئەو کاتەی بەعیسەکان حوکمڕانی وڵاتیان دەکرد، تاوەکو ٢٠٠٣و کاتی ڕوخانیان، دەیان هەڵمەتی پاکتاوی و چەوسانەوەو لەناو بردنی کوردانی فەیلیان ئەنجامداو ناچاریان کردن وڵات جێ بهێڵن و بەزۆری و لەژێر فشار و تیرۆر و تەقاندندا . له زێدی ڕەسەنی باو باپیرانیان دووریان دەخستنەوەو حزبی بەعس بڕیاری بێ بەشکردنی کوردە فەیلییەکانی لەناسنامەی عێراقی بوون دەرکرد و بە ئێرانی هەژماری کردن و بە شێوەیەکی بەرنامە داڕێژراوانەو هەڤانە کەوتە کوشتن و عیدام کردنی کوردە فەیلییەکان،
لەشارەکانی بەغداو خانەقین لە١٩٧٩ دوای ئەو دوو شارە ، ئەو ڕەشبگیری و هەڵمەتە بەربەرییەی گواستەوە بۆ شارەکانی تریش و لە دەرەنجامی ئەو کارە وەحشیگەرانەی بەعسیە فاشییەکاندا ٣٥٠کوردی فەیلی ئاوارەی ئێران بوون و زیاتر لە پانزە هەزاریشیان ون و بێ سەرو شوێن بوون و حزبی بەعسی عەرەبی کۆکوژو ئیبادەی کردن و تەنانەت تا ئێستا تەرمەکانیشان نەدۆزراوەتەوە.”ساڵی ١٩٨٠زۆرترین ڕاوەدوونان و دەرکردن تێیدا ڕوویدا، ئەو ڕاوادوونانەی لەساڵی١٩٧٥، لەسەردەمی سەرۆکی ئەوساتە”ئەحمەد حەسەن بەکر”دەستی پێکرد…دواتر سەتان خانەوادەی عێراقی کۆکرانەوەو دەکران و نێردرانە سنووری ئێرانەوە بە بیانووی تەبعییەت و لایانگری ئێران…
بەڵام من نەم دەتوانی لەوە تێبگەم بۆچی ئێمە ئێرانین خۆ ئێمە پێش هەموو شتێک کوردین، ئەگەر هاوڵاتی عێراقیش نەبین سەرەڕای ئەوەی هەموو ژیانی خۆمان وا بەڕێکرد بەڵام بەڵگە چییە لەسەر ئێرانی بوونی ئێمە ئەو ئێرانییەی هەرگیز پێشوەی لەڕۆژێکی ساردو سڕی بەفراوی زستاندا بمانترەنجێنە سنورەکانی و بە خۆخشکەبمان خزێننە ناوییەوە نەمان بینی بوو”.

بەو چەشنەی کوردەکان ڕووبەڕووی هەڵمەتی کوشتن و ڕاوەدوونان و زەوتکردنی ناسنامەدەبنەوە.
لەوڵاتێک لەوەتەی درووست بوونییەوە کورد دەچەوسێنێتەوەو هەوڵی سڕینەوەی کورد بوونی دەدات و کورد بوون وەک تاوانێک سەیری دەکات و بەردەوام گەورەو بچوک و جەوان و دان عەمرو ژن پیاو منداڵ و تاکی کورد دەکات بە سوتەمەنی و قوربانی ئەژدەهای بیری عروبەی شۆڤێنی و ڕەگەز پەرست و لەسەر نیشتمانی ڕەسەنی خۆت. داگیرکەرانی و مێژوو و خاک و کلتورت. دەرت دەکەن و دەتکەن بە پەناهەندەو

سەرگەردان و پەرش و بڵاوی دنیات دەکەن و وەک ئاژەڵێک دەت ئاخنە ناو پاشەوەی ئۆتۆمبیل و ڕادەستی چارەنووسێکی نادیارو دەوزەمەیەکی دڕەق و سنوورێکی مین ڕێژکراو بە بۆمب و مەرگت دەکەت و بە غەریبی و نامۆییت دەسپێرن "لەو شوێنەی کە یەکەم وێستگەی ڕاگواستن و دەرکردن و کۆچکردن مان بوو، ئەفسەرو سەربازە دڕەقەکانی ڕژێمی بەعس کەیان کردینەوەو دەیان بە ڕێزی و جوێنی ڕەگەز پەرستانەیان ئاڕاستەکردین و هەندێک لەخانەوادەکان به جێی نووستنەوە هێنرابوون بۆ ئەو شوێنەو کچێک بەجێی خەوتنەوە بوو، جێیەکی نیمچە ڕووت و هەموو ئەعزای بەدەنی بەدەرەوە بوو… یەکێک لەژنەکان سەرپۆشەکەی خۆی وە دا تاوەکو جەستەکەی خۆی داپۆشێت و لەسەرنجەکان بەدووری بگرێت. لەوانەیە ئەوە دووایین شێوازی پێشینی ئەو شێوازەی جۆ و بەرگ بێت بەو شێوازە ورووژێنەرو و پاژنەی پێڵاوەکانی بەرزبێت ئیتر دوای ئەوەی دەگەین بە ئێران. لەوە بەشێوەیەکی ڕەهاو بە پێی یاسای مەزهەبی لەچک و باڵا پۆشی بەسەر ژن و کچەکاندا دەسەپێندرێت…لەسای یاسای باڵاپۆشی زۆرداری و ناچارکردنی ژن و کچەکان . لە ئێران ژن و کچەکان بوێری ئەوەیان نەدەکرد بەشێکی قژیشیان دەرخەن وەک دوایی دەبینن چۆن ژنەکان جاڕی یاخی بوون و پێ گیری نەکردن دەدەن لەدژی ئەو حوکم و یاسایەی بەزۆر سەپاندنی باڵاپۆشی و لەچکی کۆماری ئیسلامی ئێران…

بەو شێوەیە دەستیان کرد بە دەرهێنانی یەکە یەکە لەخانەوادەکانمان و پاشان فەرمانیان کردین سواری پاشەوەی پیکابەکان بین. کە پێشووتر بەمان ئامادەکرابوون…لەگەڵ کۆتایی کاژێرەکانی بەیانی گەیشتینە ئەو خاڵەی ئەوان دەیان ویست.ئەفسەرەکانی ئەمن و ڕژێمی بەعس دابەزین…ڕووی چەکەکانیان ئاڕاستەکردین… یەکێک لە ئەفسەرەکان گوڕاندی و بەدەست ئاماژەی کرد:

ئەو چیایە لەوە دەبینن، بڕۆن تێی بپەڕێنن و لەو دیوی دەگەن بە خومەینی و ئەو چاوەڕێتانە…ئێمەیان لەسەر سنوور بە بێ حاڵ و ماڵی و سەرگەردانی لەناو کۆمەڵەی موشەک و مین و برسیەتی و ساردی جێ هێشت…

هەزاران مرۆڤی بێتاوان و ژن و منداڵ لەو کۆچ و دەرکردنەدا. زۆربەی لەڕێگە بوونە قوربانی بێ ئەوەی تاوانێکیان ئەنجام دابێ، تەنها ئەو ڕێکەوتە بایەڵۆجیە نەفرەتیە نەبێ کە لەدەرەنجامی دا بەکوردی فەیلی لەدایک بوون".

ئەو ڕژێمە دڕندە شۆڤێنیەی بەعس تەڕ و وشک یپێکەوە دەسوتان و [illegible] و سپی پارێزراو نەبوون لەدەست دەسەڵاتە دڕندییەکەی و هەر کەسێک بە پێی ئایدۆلۆجیا عروبە ڕەگەزپەرستیەکەی بەعسیزم نەجوڵایەوەو

بەعسییەتی نەکردبا بە ڕەباز و ئەقیدە،هەمان چارەنووسی کوردی دەبوو و مردن و دەرکردن و تراژیدیا چاوەڕێی دەکرد" دەرکراوان هەموو کوردانی فەیلی نەبوون. تەنانەت زۆربەی بە بنەچە ئێرانیش نەبوون وەک ئەوەی حکومەتی عێراقی بانگەشەی دەکرد و زۆرێکیان خانەوادەی بە بنەچە عەرەبی بوون و ڕژێمی بەعس دەیویست بەهەر هۆکارێک لە هۆکارەکان لێیان ڕزگاری بێت".

ئێرە بۆچی دەبێ لەسەر بیرو باوەڕو ناسنامەی کورد بوونت ڕووبەڕووی جینۆسایدو تەرحیل و ڕاگواستن و کوشتن ببیتەوە؟

بۆچی دەبێ بەو شێوە دڕندەییە کورد لەناسنامەی هاوڵاتی بوونی بێبەشکرێت و نەتەوەیتر خۆی لێ بکات بەسەردار و کوردی تەنها وەک پاشکۆو خزمەتکارو سەبەرو جاشی فیکرەی عروبەو عەرەبە شۆڤێنییەکان قبوڵ بێت و هەر کوردێک بڵێ نەخێر من کوردم و کولتور مێژوو و فەرهەنگ و هەموو شتێکم لەهی عەرەب جیاوازەو ئەو کاتەی من لەسەر ئەو خاکە دەژیام و خاوەن خاک ومانە بووم کە پێی دەڵێن عێراق ، حوشترێکی عەرەبیش لە نەبوو و ئێرە هەزاران ساڵە کوردی لە دەژیت و ماڵی کوردەو عەرەب بەشێوەی شەو داگیرکاری و کۆچەری و لەقەوماوی و چەندین شێوەو سیاسەتی ترەوە هاتوون و ئەوەی خۆیان کردووە بە خاوەن ماڵ و کوردیش بە میوانێکی ڕەزاگران یا خود بێگانەیەکی نەخــوازرا!!"بۆچی دەبێ کەسـیکیتر بڕیـار لەبـارەی شـێـوەو ڕووی نیشتمـانم بـدات؟ چۆن ئەو دەسـەڵاتەی بۆ پەیـدا بـوو مـن لە نیشتمانەکەی دابڕێنێت…کاتێک منیان لەڕەگی خۆم دەرهێناو فڕێی کەناری غوربەتیان دام و لەناسنامەو تەمەنی خۆمیان داچڵەاندم، کفرم کرد بە هەموو مێژووەکەیان،سنوورەکەیان، ئەنتیماو شانازییە پەو پۆچەکانیـان ، ئەو دیکتاتۆرە دڵڕەقـانە ئەمەیـان بەتەواوی فەرامۆش کرد. لەڕاستی دا من خودی نیشتمانم کە لەسەر دوو پێیەکانی دەڕوات".

بەوچشنە کورد لەناو ئەو وڵاتەی پێی دەڵێن عێراق جگە لە دەرکرن وزەوتکردنی ماف و لێسەندنەوەی ناسنامەو ماڵوێرانی و ئەنفال و هۆڵۆکست هیچیتری نەبینیوە

دواجارو لەساڵی ٢٠١١لە پەڕلەمانی ئەو وڵاتەی تائێستاش دەمان چەسێنێتەوەو ماف و کەرامەت و خاکمان پێشێل دەکات، دان بەوەداندرا کە لەسایەی ئەو عێراق و سـەدام و بەعسی عەرەبـی شۆڤێنییەوە لەساڵی١٩٨٠دا کوردانی فەیلی لەلایەن حزبی بەعسەوە ڕووبەڕووی پاکتاوی ڕەگەزی و کۆمەڵکوژی بوونەتەوەو کەکوژکراوان.

ڕۆمانی قسمەت، چیرۆکێکی ئەفسانەیی یاخود حەکایەتێکی خەیاڵی

وەفەنتەزی نییە و نووسەر لەخەیاڵی خۆیەوە دایڕشتبێت و هێنیبێتەوە، ڕاستە هەموو داستان و ڕۆمان و چیرۆکێک هەرچەند واقعی بێت و حەقیقەتێکی بە هەبێت، بێ گومان نووسەر خەیاڵ ئاوێتەی چیرۆک و گێڕانەوەکان دەکات، نووسەری"قسمەت"یش بە تێکەڵکردنی فەنتاز بەمەبەستی تەشویق و زیاتر ڕازانەوەو ڕەونەقدارکردنی گێڕانەوەکەو بەتام کردنی چیرۆک و ڕووداوەکان ئەو شێوازی ئاوێتەکردن و تێکەهەڵکێشکردنی فانتازیاو واقع. هەرئەو تایبەت مەندی و شێوازەیش کە نووسینێکی ئەدەبی لەگێڕانەوەیەکی مێژوویی وشک و ڕووت و بێ گیان جیا دەکاتەوە.

خاتوونە نووسەر ئەوەی باسی دەکات مێژوو و ڕووداو چیرۆکی ڕاستەقینەی ژیانی هەموو کوردانی فەیلییە،کە بەدەست ڕژێمی بەعس و سەدامی دیکتاتۆر، دەیان تاڵی و ناسۆری و دەربەدەری و چەوسانەوەو تراژدیایان چەشتووە،
نووسەر لە گێڕانەوەی چیرۆکی ڕۆمانەکەیی و لە داڕشتن و گێڕانەوەی ڕووداوەکان پشتی بە ڕووداوەکانی مێژوو و ئەو نووسین و بابەتانەوە بەستووە کە لەسەر ئەو تراژدیاو چەوسانەو دەرکردن و کۆکوژییەی کوردە فەیلییەکان نووسراون و لە پەرتۆک و گۆڤار و ڕۆژنامەو سایتە ئەلیکترۆنییەکان بڵاو کراونەتەوەو بە ئەو مەبەستەیش سەردانی گەڵێ شوێنی کردووە تازانیاری زێدەتر لەو بارەیەوە کۆبکاتەوەو لە ڕۆمانەکەی پشتیان پێ ببەستێت و بابەتەکەی پشت ئەستوورترو دەوڵەمەندتر بکات و دووای ماندووبوون و هەوڵ و شەو نخوونی و گەڕانێکی زۆر. لەکۆتاییدا ئەو کارە ئەدەبییە ناوازەیەو ئەو داهێنانە مەزنەی خۆیمان لەدوو توێی شاکارێکی ئەدەبی و لەژێر ناونیشانی" قسمەت"وە پێشکەش بکات و خەرمانەیەکی تری ئەدەبی جیاواز بخاتە سەر کتێبخانەی مرۆڤایەتی و بە دنیای نووسین و ڕۆشنبیری بسەلمێنێت کە ئەو وەک ژنێک هیچی لە پیاو کەمتر نییەو خاوەنی بەهرەیەکی بەرزی نووسین و داهێنانی ئەدەبییەو شایەنە پێی گوترێت ژنە داهێنەرو نووسەر و پێنووسە بەویژدان و سەرکەوتوو و لێهاتووەکە.

چیرۆکی ڕۆمانەکە باسکردنە لەخانەوادەیەکی کوردی فەیلی، نووسەر لەڕێگەی چیرۆکی ئەو خانەوادە کوردە فەیلییە باس لە کۆچکردن و کێشەی ناسنامەو هەموو ئەو ئازارو نەهامەتیانە دەکات کە کوردانی فەیلی ڕوو بەڕووی دەبنەوە.

قسمەت

چیرۆکی چارەنووس و دەربەدەری و تراژیدیاکانی کوردانی فەیلییە.

داستانی تراژیدیای نەتەوەیەکە"کوردانی فەیلی"لەسەر دەستی عەرەبە ڕەگەز پەرست و شۆڤینییەکان تووشی پاکتاوی ڕەگەزی و سڕینەوەی ناسنامەدەبن.

قسمەت.

تراژیدی نامەیە، ڕۆمانێکی ئەنترۆپۆلۆجیە،
نووسەر بەوردی باس لە نەهامەتی و ئازارو نالەو ڕاوەدوونان و کۆمەڵکوژکردن و کۆچکردن و
ناسنامەو ژیانی ڕۆژانەو زمان و یادگەی چیایی و بنەچەو کولتورە کوردەواریە ڕەسەنەکەی کوردانی فەیلی دەکات .

خانەوادەی "مەلا غولام عەلی ڕەحیم"کوردی فەیلی شیعە مەزەبە لەماڵێکدا دەژین لە گەڕەکی"الدهانة". لە بەغدای پایتەخت، پێشووتر ماڵە جوەک پێش کۆچکردنیان لە کۆتایی چلەکانی سەدەی ڕابردوو بۆ وڵاتی ئیسرائیل تێیدا نیشتەجێ بوونە،
ئەو گەڕەکەی پێشەوەی عەرەبی هاوردە ڕووی لێ بکەن و تێیدا ئاکنجی بن، لەکەنەوە زەربەی دانیشتوانەکەی جوو کریستیان بوون.
چیرۆکی چارەنووسی خانەوادەی مەلا زۆر لە چیرۆکی چارەنووسی ئەو خانەوادە جووە دەکات کە پێشووتر لەو خانووەدا ژیاون. ئەو خانەوادە فەیلیە کوردە هەمان شێوەی سەتان و هەزاران خانەوادەی تری کوردی فەیلی لەلایان حزبی بەعسی دیکتاتۆر و فاشیست دەچوسەندرێنەوەو ناسنامەیان لێ دەسەندرێتەوەو دەربەدەرو ئاوارە دەکرێن، بە پاساوی لایانگریان بۆ ئێران، ئەوە چارەنووسی کورد بووە بە درێژایی مێژووی درووست بوونی ئەو دەوڵەتەی پێی دەلێن عێراق، هەموو سەرەک و ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانی لە یەکەم پاشاوە، تا ئێستاکە هەچی لەدەستیان هاتبێ و بەیان چووبێتە سەرو گونجاو بووبێ درێخی و کەم تەرخەمیان نەکردووە لە داگیرکردنی خاکی کورد وسڕینەوەی ناسنامەکەیی و دەست بەسەرداگرتنی ئازادی و مافەکانی و شێواندنی زمان و کەلتور و مێژووەکەی و ئەنجام دانی تاوانی جینۆسایدو کۆکوژی و کیمیاباران و ئەنفال و خاپوورکردنی هەزاران دێهات و بەردوومانکردنی شارەکانی و دەربەدەرکردنی کورد. هەکامیان هاتبێتە سەرحوکم و جڵەوی حوکمڕانی گرتبێتە دەست و بەی لوابێ، سەلماندوویەتی کە سەدامەکی تەمام عەیارە لەفاشییەت و ڕەگەز پەرستی و پەڕەوکردن لەسیاسەتی پاکتاوکردن و تەعریب کردن و کوشتن و سڕینەوەی کورد،شیعە و سونە، ڕاست و چەپ و نەتەوەگەراو ئیسلام گەرا و لائیک و عیلمانی و -مەزەبی و عەدەمی، کۆماری و پاشایەتی، هەموویان لەبەرامبەر کورددا یەک ئەقڵیەت و کەمەڵێک دەم و چاوی

جۆراو جۆر و سیاسەت نەگۆڕن.

ئەو وڵاتەی لەوەتەی لەدایک بووەو هاتوەتە بوون هەر دەڵێی زەویەکەی بە نەفرینی ئاسمان کەوتووەو ئەهریمەنی شەڕانگێزی بەڵێنی داوە کە هەرگیز دەرفەت نەدات ئاشتی و ئاسایش بەخۆیەوە ببینێت و لەچنگ کەڵبەی دێوەزمەی جەنگی مەزەبی و تائیفی و گروپە ڕەگەز پەرست توندڕۆ و میلیشیاکان و کێشەی تیرۆر و کوشتن و بێ دادی و گەندەڵی و قەیران قورتاری نەبێت و تارمایی تاریکی و فەوزاو و کێشەو ناکۆکی□کان یەخەی ئاسمانەکەی بەرنەدەن و ژیان تێیدا هەموو دەم بە تونێڵێکی ڕەش و تاریک و تابڵۆیەکی خوێناوی داپۆشرا بێت.

خانەوادەکەی مەلا غولام جارێک لەسەر مەزەبی بوون و هەزار جار لەپێناو کوردبوونەکەیان.ڕوو بەڕووی ئەو هەموو تراژدیدیاو کارەساتە دەبنەوە، ڕاستەغولام کوردێکی مەزەو شیعەیە وەلێ ئەو زۆر پابەندی و مەزەب و ئاییندارییەوە نییە” ئەو لەگەڵ ئەوەی زۆر ئاییندار نەبوو و هێندێک جار نوێژی دەکرد وهەندێک جاریش نەیدەکرد…بەڵام ئەو پێشەواکانی خۆش دەویست و بڕوای وابوو کە زەوی عێراق پیرۆزە بۆخۆی و نەوەکانی چونکوو ئەولیاکانی خوای تێدا نێژراوە، ئەو هەرکاتێک هەستی بە ناڕەحەتی بکردبا سەردانی نەجەف یاخود کەربەلای دەکرد بۆ سەردانی کردنی ئەو کەسانەی کە ئەو بڕوای وابوو ئەوان واسیتەکار و نێوانکاری نێوان ئەم و خوان، تەنانەت سووربوو لەسەر سەردانی کردنی موسای کازم کاتێک دەرفەتی بۆ بگونجابوایە”

خانەوادەی مەلا غولام عەلی.

دوای دەرکردن و کۆچکردنیان لەنێوان سنووری عێراق-ئێراندا دەگیرسێنەوە، مەلا غولام بو یەکەم جار هەستکرد بە نامۆیی دایدەگرێت و هەستی ئەوەی لا درووست دەبێت، کە ئەو بێگانەو خەڵکی سەر ئەو هاسەرەیە نییە، عێراقی فەوزاو تیرۆر و چەوسانەوەو فاشییەت دەریان دەکەن و ناسنامەیان لێ دەسەننەوە بە پاساوی لایانگریان بۆ ئێران، ئێرانی کۆماری پەتی سێدارەو کوردکوژی و مەزەبی و مەلالی ئاخوندەکانیش ڕەتی دەکەنەوە لەخۆیان بگرن و ڕەگەزنامە بەخۆی و خانەوادەکەی ببەخشن بە بیانووی عێراقی بوون و ئێرانی نەبوونیان.

چەند دێڕێک لەبارەی نووسەرەوە.

حەوراء ئەلنەداوی نووسەرو ڕۆمانوسێکی بەڕەگەز عێراقیەو لەوڵاتی دانیمارک پێگەیشتتوەو ئێستا لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا دەژیت، لە ئۆگۆستسی ساڵی١٩٨٤لە بەغدا لە دایک بووەو ژیانی هاوسەرگیری لەگەڵ “نەشئەت ئەکرەم”ی یاریزانی عێراقی پێکهێناوە.
لەپاڵ ڕۆمانی قسمەت،نووسەر خاوەنی ڕۆمانی”تحت سماء

کوبنهاغن"ە.کەیەکەم چاپی لە ساڵی٢٠١٠لە دەرچوو.

شەمامە بارەوانی......

دیالۆگی لابردنی ماسکەکان یاهاتن بۆ ماسکەوە.. بەرزان بابەشیخ

(نەهێژی ئە دیب ئافراندنی جووانیە
لە سەر زبەخانی ناشرینەکانی دوونیاو و دواتر داڕووخان و بونیاتنان یانی لە ئافراندا ململانە دەگەڵ ە خودا دەکات)
لە تەواوی ڕۆژانی ڤیستیڤالی ئەمجارەی گلاوێژ .
خەلک کەمتر لە ئاست پێتای ناو براو ماسکیان پێشیبوو . بەلام چ خاوەن بەرهەمەکان چ ڕەخنەگرانی ئەم کەرنەڤالە گەر سرنجت دابایەزیاتر بۆ ئاکارو ئاماژەی دەسەلات و ئیدیۆلۆژیکی بازارانەی دوونیا بۆ بەرهەم و ڕەخنەکانیان دەگەڕایەوە .
بەرهەم گەلێک بۆ فرۆشتن ،بەرهەم گەلێک بۆ ئالوگۆڕێکی ئابووری کورت .
چونکە هیچ لە بەرهەمەکان وەک بەهەی بۆ دەروونی خەلک و ،بە بەرزکردنەوەی ئاستی چێنیەتی ئەدەب و کلتور نەهاتبووە نووسین .

بەرهەم گەلێک لە دەمی موداخەلەی دکتورەکی پسپۆری
داواتکراوو ، ووتی ئەم بەرهەمانە زیاتر وەک موحازەرەی وانەیە
ک دەچن کە بە پۆلەکانی ناوەندی ئامادە کرا بە ؛ نەک ناوەندەکی
نێو دەو لەتی وەک گەلاوێژ .
دواتر بەووڵام ، بەم کەمایەتیە سەرەکی گەلاوێژ ، وەک پەردە
پێشینەک چەند بیانوویەکی هێنایەوە .
کە بە زۆرەک جۆری قبول نە بوو. گوایە ئەم ڤیسیڤاڵە بە پێگە
یاندنی نووسەرو ئە دیبە !!!!!
دوواتر ووتارەک لە ئاوروپاوە بە ئەنلاین پەخش کرا. دوورو نزیک
خەی لە قەرەی باسەک دە دا بە ناوی تئوری رەخنە لە ئە دە بیاتە ؛
کە زیاتر ووتارەک بوو زیاتر بە دەوری باسە کە دا دە خولایەوە بە
ئەوەی جۆرەکانی تئوری ،کە بە پەی ئیدیلۆژیک و ،هەلدانی شاخە
کانی ئە دەبیات باس بکات .تئوریەک لە رەخنەی گەڕایە وەکە بە
دایک و باوک بە .
پسپۆرەکی تر ئەوەی لە سەر ستەیچ تەرحی کرد تەنها شیوازەکی ئە
کادیمی لە شەوەی نوسینیک بوو بە نووسین .
کە هیچ نرخەکی بە جەپە نجەی چە پە کان ،لە ئێران نەرخاند .
بەلام دوای دابەزینی لە سەر ستەیچ؛ تەنها بە من چونکە بەرگریم
لە چە پ بە گشتی و لە چە پی ئێران کرد ،وەک جە پە نجە یان لە
بوواری ئە دە ب و رەخنەی ئە دە بی .
دوای لە بووردنی کرد کە ئەم هەلی سووری بە دانراوە . هەرچی بە
کوردە کان دە گە رێتە وە ، سەرەتای باسە کانیان یانی پێشە کی
باسە کەهە موو ووتارە کە یان بوو .
جە وهەری باسە کان بە یە ک دە قە دەووترا هە ندەکش ، بە سیڤی خۆی
.
ژنەکی خانە قینی بوو باسە کەی بە باسکردن تە رح کرد . ئەوەی دە
گە رێتە وە بە گشتی بە شعرو چیرۆکە کان نەک خە سلە تی ئە دەبیان
تەدا نە بوو خە سلە تی جە وهە ریشیان پووچ گە رایی و داتە پینی
قیمە کان بوو .
ئەم فیستڤالە زیاتر لە خۆ نواندنەکی شکلیانە دە چوو وەک ئەوەی
خە می ئە دە ب و خە می کلتورو خە می جە وهەری ئینسانیان بە . لە
راستیدا دیالەگی گە مە و دیالەگی ماسکە کان و بە نرخ کردنی ئە دە
ب و بە نرخ کردنی ئینسان بوو وەک ئەوەی دیالەگی لابردنی ماسکە کان
بە .
هاو تە ریب لە بە کالا بوونی ئینسان . بە داخە وە کالای سووک لە ئە
دە ب لە رە دا بە کە ین هاتبوو .
رەخنە گرە کانیش یە ک دوو کە س نە بە ئە ینا ئە وانی تر وەک خۆ

دەرخستن ، یان وە ک مە نۆلۆژێکی ناوەوەی خۆ ی بۆ درمە دەروونیە کانی ئاڵکا بوو بوو نە ئە م کە رن□ قالی ماسکە وە .
بە داخە وە ئنگلس سەرەرای ئە وەی وەک خۆی دە لێ بە لزاک پادشاگە رایی بوو لە سیاسە ت دا ، کاسۆلۆکی بوو لە بڕواداریدا ؛ بە لام لە ئە دە بە کیدا بێ ئە ملاو ئە ولا ئاگای بە بە شەرییە ت دا لە وەی ئە وچینە زۆردارە لە سەرو بە ندی رووخانێتی .
ئە مانیش سەر باری ئە و ئیدی□ و بڕوایانە ی کە هە یانە سەرفی نە زەر لێ ی بە لام تێکرا ؛
فەریکە ووتاروو ،فە ریکە ئە دە بیات بوو . وەک ئە وەی وەک بە لزاکێکی بۆرژوازی خۆ بنوێنن .
ئە مان لە نووسینە کانیاندا ئازادی یە کی لێ ووردبوونە وەیان بوو وەک لە وەی ئازادیە کی تێکە ڵ بە بزووتنە وە چالاکە کان یانی ئازادیە ک لە سەرووی ئینسانە وە وەک ئەوەی تێکڕا نە وەی بۆرژوازیەکی گۆج و مۆدرنێزم بن . لە راستی دا ئە رکی ئە دە ب و ڕەخنە ی .
وەک گۆرکی دە لێ / ئە وە یە تا ئینسان لە خۆی بگا، ئاماژە شاراوەکانی چاکە ی خۆی پێ ئاشنا بکات ، به ره ئاسۆی فە زیلەت گە شە بکات غە زەبی پر بێ دژ بە هێزی شەڕ و پریبکا لە ئازایەتی و جووانی دواتر ئەوەندەی پێ ی دە کرێ خە لک بە ژیان خوش باوەر بکا یانی ژیان بنوێنێ و لە هە مان دە مدا حکومرانی بکا نە ک برواتی□ سنوری دوونیایە کی دەستکردی خۆی بە لکو بە هایە ک بروخێنی و بە هایە کی تر دروست بکات ئە دەب کارێکی ئافریدە دەرانە یە دواتر نوسەر کارێک دە کا جارێک وە ک ئینسان جارێکی تر وەک ئافریدەدەرێکی جووانی لە م دیالۆگە ی گلاوێژ دووشت بە رۆشنی خۆی دە نووانند وا بە ستە ی نزیک بەتە واوی ، نوسەرانی داوات کراو بە مۆدرێنیزمە و بە بازاڕەوە . دواتر جە هلی وەرگریش .

٢٨/٥/٢٠٢١
سلێمانی
برزان بابە شیخ

گــوزەرێک بە ئەوینــی تۆدا..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

چ بەختەوەرییەکی غەریبە
هیچ چرکەیەک لە من تێنا پەڕێ
بێ ئەوەی دڵم هەزار جار
وێردی ناوی تۆ نەکات؟!
چ کەوتنە خوارەوەیەکە
بۆ ناو زۆنگی چاوەکانت و
سەفەری بەردەوامی من
ل□ نێو وشە ناسکەکاندا
هەر بۆ ئەوەی شیعرێک بچنم و
بیکەمە گەردانەی ملت؟!
چ یارییەکی مەحاڵە
ئەو گەمەیەی دەستم داوەتێ
کە ئەمەوێ دووباڵت بۆ پەیدا بکەم و
بە رەنگاو رەنگیی شیعر بینەخشێنم،
تاکو بەرەو بەهەشتی عەشق پێی بفڕی؟؟
چ جوانییەکە
کاتێ گوێ لە دڵی خەمبارت ئەگرم و
حوزنە کپبووەکانی لە دێڕی قەسیدەکاندا
ئەهێنمە پەیڤین و
لەئاوی شیرینی زەردەخەنەیان هەڵدەکێشم؟
چ موعجیزەیەکە
کە تۆ چاوت دادەخەیت و
منیش بە مەڵهەمی سۆز
زامەکانت دەرمان ئەکەم و
هەناسەیەک لە خۆشەویستی
ئەخەمە سی□کانتەوە،
تەنێ ل□ بەرئەوەی بزانی
هەناسەی عیشق چەندێ سووکە؟
ئای چ شەوێکی شەوقدار بوو
ئەو شەوەی لە نێوان ژنێکی رەنجاو و
شاعیرێکی نامۆدا
کە هەر ورشەی گەڵا و

گڤەی رەشەبا بێداربوون و
یەکەمین بۆن و بەرامەی پەیمانبەستن دنیای گرتەوە؟!
چ گمە گمێکی خۆشە
وەک دوو کۆتری ماندوو
بە زمانی دڵ و نیگا
قسەمان لەگەڵ یەکتر ئەکرد و
بە کۆپلە هۆنراوەیەک
بەسەر یەکدا ئەتواینەوە؟!
چ داستانێکی پڕ جۆش و هەیجانە
ئەو دەمەی بیر لە حکایەتی خۆم و
چیرۆکی تۆ ئەکەمەوە
کە چۆن لە دێڕێک شیعردا
بە یەکتر گەیشتین؟!
چ دۆزینەوەیەکی کۆڵۆمبۆسانە بوو
تۆم لە هەیوانی ژانێکی بێ کۆتاییدا دۆزییەوە و
خوێنم خستەوە
نێو دەمارە سستبووەکانی هەستت؟!
چ لێوانلێوێک بوو لە شەپۆلی چێژ
کە دەستم ئەهێنا بەسەر دڵتا و
دەستەمۆم ئەکرد،
تۆش دەستت ئەگرت
بەسەر لافاوی هەڵچووی دەروونما؟!
چ بەهارێکی مەکرباز بوو
ئەو بەهارەی بە دوو چاوی پڕ بارانەوە
کەوتمە سەیر کردنت و
پایزیشم بۆ کردییە
فەسڵی سەوز بوونەوە و
وەک گوڵە بەیبوونێک
لە مندا شکۆفەت کردەوە؟!
چ سەرچڵییەکی بوو یاخیبوونمان
کە وەک دوو ئاسکە کێوی
بازمان بەسەر لوتکەکاندا ئەدا و
وەک چەم و کانیاو
بە هاژەوە ئەڕژاینە ناو یەکترەوە؟!
چ زەمەنێک بوو، چ کاتێک بوو
لەگەڵ تۆدا
هەستم بە تێپەڕینی کات نەئەکرد و

وا تێئەگەم کاروانی زەمەن
لەو کاتژمێرەوە وەستاوە
کە دەستی سڕم
خستە دەستی گەرمی عەشقی تۆوە؟!
چ تێڕامانێکی سیحراویی بوو
ئەو شەوانەی بەدیار تەماشاکردنی وێنەکانتەوە
خەو دەچووە چاوم و
شەکەتی رۆح و بێ وزەیی ژیانتم ئەزبەر ئەکرد؟!
چ سەوداسەرییەکی کەموێنە بوو
ئەو چرکەیەی خۆم خاڵی کردەوە
لە خودی خۆم و
خۆم تەژی کرد لە تۆ
بووم بە خودی تۆ؟!
چ رستەیەکی ئاڵۆشاویی بوو
کە نووسیم ئەمەوێ عەشقی من
زیندووت بکاتەوە،
بەڵام زۆر ئەترسم
بەرگەی نەگری و هەڵتپڕوکێنێ؟!
چ جیاکردنەوەیەکی سەیر بوو
کە تۆم لە هەموو خەڵک جیاکردەوە و
دڵی خۆم پێبەخشیت
تاجی هەموو شیعر و
هەستەکانی خۆمم لەسەر نایت؟!

بەهاری 2017

تۆرکیا رەگەزپەرست ژینۆسایدی دارستانەکانی کوردستان دەکات..

رەزا شوان

تورکیا رەگەزپەرست، کە دوورە لە هەموو بەها یەکی رەوشتی و لە سۆز و هەستێکی مرۆڤایەتی. تەنیا بە رەشەکوژی و ژینۆسایدی گەلی بێتاوانی کوردمانەوە نەوەستاوە. بەڵکو کەوتوونەتە ژینۆسایدی دارستانەکانی کوردستان و لەناوبردنی ژینگەی سرۆشتی کوردستانی جوان. ئەمەش ئەوپەڕی بێرەوشتی و رەگەزپەرستی و دڕندەیيان دەگەیەنێ. کە تا سەر ئێسک دوژمنی هەموو شتێکی کورد و کوردستانن. رۆژ نییە کە فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا، بە بیانووی شەڕی گەریلاکان، بە بۆمب و بە رۆکێتی سووتینەر ئاگر لە دارستانەکانی کوردستان ب□ر□ن□دەن و رووبەرێکی زۆری دارستان و پووش و پاوەنی کوردستان نەسووتێنن. ساڵی پار و پێراریش باخە دار زەیتوونەکانی شاری عەفرینی کوردستانی داگیرکراومانیان بڕیەوە. کە سەرچاوەی سەرکیی بژێویی بە سەدان خێزانی کوردمان لە رۆژئاوای کوردستان لەسەر بەروبوومی ئەو دارانە بوون.

لە ئەمڕۆدا، تورکیای نامەرد و بێ رەوشت کەوتۆتە بڕینەوەی دارستانە سروشتییەکانی باشووری کوردستان بۆ رووتکردنەوەی سروشتی کوردستان، ک□ م□□ژووی بۆ هەزاران هەزار ساڵ دەگەڕیتەوە. ئەردۆگانی رەگەزپەرست دەیەوێت بە فرۆشتنی دارە بڕاوەکانی کوردستان بەهای لیرەی ئابڕووچووی تورکیا بەرز بکاتەوە. بێگومان ئەمەی تورکیا دەیکا تاوانە و دەچێتە ریزی تاوانی جینۆسایدی سروشت و پێشێلکردنی هەموو یاسا و رێسا و بڕیارە نێو دەوڵەتییەکان بۆ پاراستنی ژینگە.

وا دیارە داگیرکەرانی کوردستان لەم نامەردی و بێڕەوشتییەدا هاوبەشن. لە رۆژهەڵاتی کوردستانیش، ئیتلاعاتی کۆماری سێدارە، پێش چەند رۆژێک لەمەوە بەر، ئاگریان لە دارستانەکانی ناوچەی سەردەشت بەردا، پار و پێرا و پێشتریش هەر بە هەمان نامەردی و رق رەشی و رەگەزپەرستییان. گڕیان لە دارستانەکانی چەند ناوچەیەکی تری رۆژهەڵاتی کوردستان بەردا، مەبەستیان رووتکردنەوەی چیا و دۆڵە جوان و قەشەنگەکانی کوردستانە لە جوانی و زیان گەیاندنە بە بژێوی و ئابووری کوردستان.

ئەمساڵ و پار و پێراریش، عەرەبە هاوردەکانی خواروو و

ناوەڕاستی عێراق، بە مەبەستی بە عەرەبکردنی کەرکووک و خانەقین و خورماتوو و مەخموور و دووبز وپردی هێنراون . بە ئاشکرا و بە بەرچاوی دەسەڵاتدارانی عەرەبی شۆڤێنییەوە، دەغڵ و دانی جووتیارانی کوردیان سووتاند و رەنج بێوەریان کردن. کەچی نە حکوومەتی بە ناوەی کوردستان و نە حکوومەتی عێراقیش لە سکاڵای جووتیارانی کورد ناپرسن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە (حەشدی وەحشی) و دەسەڵات بە چەکەوە لە پشتی ئەو تاوانبارانەوەن.. چونکە ئاشکرایە کە کێن ئەوانەی ئەم تاوانانە ئەنجام دەدەن. کە پێشتر هەڕەشەیان لە جووتیارانی کورد کرد. کە ناهێڵن دەغڵەکانیان دروێنە بکەن. بە ئاشکرا دەیانەوێت ئەو گوندانەی باشووری کوردستان داگیربکەن.

هەردوو حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان، لە پێش (١٦/ ئوکتۆبەر/ ٢٠١٧) دا. لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا. موزایەدەیان بە کەرکووکەوە دەکرد و دروشمی (کەرکووک دڵی کوردستانە) و (کەرکووک قودسی کوردستانە) و (کەرکووک ه□□□ی سوورمانە و سازشکردن لەسەر کەرکووک، گەورەترین ناپاکییەکی و هەرگیز لێبووردنی نییە) و (کەرکووک دەگەڕێنینەوە بۆ باوەشی کوردستان) و (یا کەرکووک و خانەقین.. یا تا ماوین دەجەنگین) کۆمەڵێکی تر لەم درۆشمە بریقەدارانەیان. بەڵام لە دوای فرۆشتنی کەرکووک، لە لایەن هەردوو حیزبی دەسەڵاتدارەوە. هەر یەکەیان ئەوی تةریان. تاوانبار دەکات و پاکانە بۆ خۆی دەکات، دەستە چەورەکانیان بە یەکتریدا دەسڕن. کەرکووکی دڵ و قودسیان لە باوەشی کوردستان دەرکرد و خستیانە باوەشی داگیرکەری کوردستانەوە. لە ئێستادا بەرپرسانی ئەم دوو حیزبە ناوێرن ناوی کەرکووکیش بهێنن. لە ئەمڕۆدا کورد لە کەرکووک بە تایبەتی و لە ناوچە فرۆشراوەکانی ترمان بە گشتی، باجی ئەم ناپاکییەی سەرکردە تاوانبارەکانی ئەم حیزبانە دەدەنەوە. هەر لە یەکەم رۆژی داگیرکردنی کەرکووک، ئەو فسفس پاڵەوانە بە چوار ناڵە و ئاسکە ئاسایی رایان کرد بۆ سلێمانی و بۆ هەولێر. لەگەڵ ئەوەشدا، ه□م□وو کەرکووک فرۆشەکان پایەی حیزبی و دەسەڵاتیان لە ناوە حیزبەکانیاندا، بەرزتر کرانەوە؟!

ئەوەی ک□ ج□□ی داخە، هەڵوێستی شەرمەزاری و بێدەنگی حکوومەتی باشووری کوردستان و بێ هەڵوێستی بە ناوە سەرکردەکانی کوردە. کە رۆژانە تورکیا ناوچەیەکی زیاتری تری باشووری کوردستان داگیردەکا. رۆژیش نییە کە فرۆکەکان و تۆپخانەکانی تورکیا رووبەرێکی زیاتری دارستانە سروشتییەکانی کوردستان نەسووتێنن.

گوندەکان لە ترسا چۆڵدەکرێن. یا سوپای تورکیا بە زۆری چەک و بە زۆرداری داگیریان دەکەن.

لە ئێستاشدا، وا بە بەرچاوی دەسەڵاتدارانی کوردەوە لە باشووری کوردستان. تورکیای داگیرکەر، دارستانەکانمان دەبڕێتەوە بۆ تورکیا دەبات. کەچی سەرکردەکانی کورد و حکوومەتی کوردستان. قووقەپیان لێ کردووە و فزەیان لێوە نایات. سەری خۆیان شۆڕکردوون و گوێی خۆیان گرتوون. چونکە هەموو سە و ترەکیان خستوونەتە بەردەم تورکیای داگیرکەری کوردستان و بوونە بە نەکەر و بە کەیلەیان و بە کەوا سووری پێش لەشکری تورکیا و سیخوڕی لەسەر گەریلاکانی باکووری کوردستان و پێشمەرگەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەن. هەر لەسەر داخوازی تورکیا ڕۆژنامە سزادراوەکانی بادینان گیران. لە پێناوی بەرژەوەندی و مانەوەیان لە دەسەڵات و بە دزینی پارە و سامانی گەلەکەمان. کە هەیە ئەوە نەزانێت کە هەولێر و دهۆک پڕبووە لە میت و لە سیخوڕی تورکیا و سلێمانیش لە ئیتلاعاتی ئێرانی. بە سیخوڕیکردن لەسەر شۆڕشگێڕان و تێکۆشەران و چالاکوانانی کوردستان. ئەمەی کورد خۆمان دەڵێین: " ئەگەر تەور کلکی لە دار نەبێت.. تەور ناتوانێت دار ببڕێتەوە"
دەڵێن (بەرهەم ساڵح) لەسەر پشکی کورد بووە بە سەرۆک کۆماری عێراق. (فوئاد حوسین) یش وەزیری دەرەوەی عێراق هەر کوردە. بەڵام تا ئێستا چییان بۆ کورد کردووە؟ ئایا لۆمەی تورکیایان کردووە، دەرهەق بەو تاوانە قێزەوەنانەی کە لە گەلی کوردمانی دەکات؟ ئایا بێدەنگییان ترسنۆکی نییە؟ یان لە لەدەستانی پۆستەکانیان دەترسن. بۆ ناوێرن بانگی باڵیۆزی تورکیای فاشست لە بەغدا بکەن و ناڕەزایی گەلی کوردستانی پێ ڕابگەیەنن؟ لە فوئاد حوسین دەپرسین گەر ڕاستە تۆ نوێنەری کوردی لە حکوومەتی عێراقدا، بۆ ناوێری لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان شکات لە تورکیا بکەیت؟؟ چونکە گەر بتەوێت ئەم دەسەڵاتەت هەیە. کە لە دژی تاوان و هێرشەکانی تورکیا بۆ سەر گوندەکانی باشووری کوردستان.
یا ئەمە ڕێککەوتنێکی نهێنییە لە نێوان تورکیا و عێراق. ئەو عێراقەی بەرهەم ساڵح سەرۆکێتی و فوئاد حوسین وەزیری دەرەوەیەتی. گەر هیچتان لە دەست نایات، پێمان بڵێن کورد چی دەکەکی بە ئێوە خۆشبێت؟ ئێوە عێراقچێتی دەکەن نەک کوردایەتی.
وەکو پێشینان دەڵێن:"وتیان حوشتر کوڕەکەت بوو.. لە

وەڵامدا وتی.. بوو نەبوو کەڵەکەپوو.. بارەکەی سەر پشتی من سووک ناکات و بارەکەم هەر لەسەر پشتمە”

داوا لە کۆمەڵەکانی ژینگەپارێزی کوردستان و هەموو کوردستان پەروەرێکی دڵسۆز دەکەم کە لە ئاستی ئەم تاوانانەی تورکیا رەگەزپەرست بەدەنگ نەبن و بچنە بەردەم کونسوڵخانەی تورکیا لە هەولێر و پرۆتستۆی تاوانەکانی تورکیا بکەن و داوای راگرتنی جینۆسایدی دارستانەکانی کوردستان بکەن. یاداشتەکیش دەربارەی ئەم تاوانە بدەنە نوێنەری نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق و بە پارتی سەوزی ئەڵمانیا و چەندین وڵاتی تر و بە رێکخراوی ژینگەپارێزی جیهانیش.

شەرمەزاریشە بە دەسەڵاتی کوردی لە باشووری کوردستان. کە هیچ هەڵوێستێکیان نییە. بیدەنگیان ئەوپەڕی ترسنۆکی و بێ غیرەتییە. ئایا دارەکانی دارستانەکانمان گەریلا و پێشمەرگە و شەرڤانی باکوور و رۆژهەڵات و رۆژئاوای کوردستانن؟!

واش دیارە ئەردۆگانی رەگەزپەرست و خوێنمژ و تاوانبار، کە دوژمنی ئازادی و ژیانە. تووشی کوردفۆبیا بووە. دار و دەوەن و بەرد و بنچکی کوردستانی لێبوونە بە کورد. رقی لە سەبەرەکەی خۆیشیەتی، وا دەزانێت کە کوردە و دوای کەوتووە.

نەرویج: ٣١/ مایۆ/٢٠٢١

یەکی حوزەیران.. عەلی حەمەڕەشید

بەبۆنەی ڕۆژی جیهانی منداڵانەوە

ئەوا یەکی حوزەیرانە
جەژنە و ڕۆژی منداڵانە
فیستیڤاڵی گۆرانییە
سەما و جووڵەی پڕ جوانییە
وەک پەپولە و گوڵی بەندار

منداا□انی شەنگ و نازدار
دڵ پڕ هیوا و خەونی مەزن
تێکەڵ یەک بوون دێن و دەچن
بەدەنگێکی بەرز و شیرین
بەخەندە و قاقا و پێکەنین
دەڵێن هەوڵی خۆتان بدەن
مافەکانمان لەبیر مەکەن

٢٠٢١/٥/٢٩